

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

HABERMANNŮV MLÝN - LITERÁRNÍ PŘEDLOHA A FILM
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Vicianová

Specializace v pedagogice, obor Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 14. dubna 2014

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc. za cenné připomínky, ochotu a čas, který mi věnoval při tvorbě této práce.

Obsah

Úvod.....	2
1 Josef Urban.....	4
1.1 Životopis.....	4
1.2 Dílo.....	5
1.2.1 Filmová tvorba	6
1.2.2 Knižní tvorba	7
2 Stručná charakteristika doby (květen 1945)	9
2.1 Osvobození českých zemí	9
2.2 Česko-německé vztahy na konci války	11
2.3 Tzv. divoký odsun německého obyvatelstva	12
3 Analýza struktury textu.....	14
3.1 Téma.....	16
3.2 Příběh	17
3.3 Prostředí	19
3.3.1 Materiální prostředí.....	19
3.3.2 Duchovní prostředí	20
3.4 Postavy	21
3.5 Kompozice.....	24
3.6 Jazyk	25
4 Habermannův mlýn – film	27
4.1 Příběh	27
4.2 Postavy	30
4.2.1 Herci.....	33
4.3 Kompozice.....	34
5 Porovnání.....	35
5.1 Nástin vztahů literatury a filmu	35
5.2 Příběh	36
5.3 Postavy	38
5.4 Kompozice.....	40
6 Konec války a my	41
Závěr.....	43
Resumé	45
Použitá literatura a prameny	46
Přílohy.....	I

Úvod

Základním tématem mé práce je porovnání literární předlohy s filmovým zpracováním. Konkrétně, jak již název práce napovídá, se jedná o dílo Habermannův mlýn. K výběru tohoto tématu mě ponejprv vedla skutečnost, že jsem, snad by se dalo dokonce říct, nadšencem, jenž sleduje filmy, které byly natočeny podle již dříve napsaného literárního díla. Další motivace, která mě k výběru tématu vedla, souvisí s mým dosavadním studiem. Jelikož jako druhý obor studuji historii, a Habermannův mlýn bezesporu historickým tématem je, nebylo pro mě příliš těžké si vybrat konkrétní dílo pro moji analýzu. Zaujal mě i jeho námět čerpající ze skutečné události a svým způsobem dnes hodně diskutovaná a kontroverzní látka týkající se poválečného odsunu Němců z Československa.

Autorů, kteří se zabývají problematikou komparace literární předlohy a filmu, není mnoho. Výchozí publikací k tomuto problému se pro mě tedy stala kniha Marie Mravcové *Literatura ve filmu* (1990). Ta mi nabídla ve své úvodní části teorii z oblasti této problematiky a ve zbytku i konkrétní příklady porovnání. Za další zásadní zdroje pro zpracování tématu považuji samotné literární dílo a samozřejmě i film Habermannův mlýn. Zde se pro mě však objevila menší komplikace, jelikož jsem zjistila, že v ruce držím již 2. vydání knihy. Vypůjčila jsem si tedy i vydání první a po jejich komparaci jsem shledala jen drobné rozdíly. Druhé vydání je totiž obohaceno o věnování, předmluvu, prolog a na konci knihy umístěný stručný životopis se shrnutím dosavadního díla autora. Dalším důležitým pramenem, ze kterého jsem čerpala, byly různé články týkající se povětšinou filmového zpracování, avšak dalo se z nich vyčíst i leccos o autorovi knihy nebo o knize samotné. V kapitole charakterizující dobu (květen 1945) jsem se pak inspirovala v monografiích zabývajících se tematikou osvobození českých zemí, česko-německými vztahy a odsunem Německého obyvatelstva z Československa. Nejvíce jsem využila publikace od Adriana von Arburga, Tomáše Staňka a Zdeňka Beneše (viz Použitá literatura a prameny).

Práce se skládá ze šesti kapitol, přičemž první z nich obsahuje představení osobnosti autora literární předlohy a jeho dosavadního díla. V další kapitole je stručně charakterizována doba (květen 1945). V tomto období totiž vrcholí jak události v knize, tak ve filmové adaptaci. Dále jsou oba nosiče analyzovány z hlediska příběhu, postav a kompozice. Stěžejní kapitolu práce pak tvoří vzájemné porovnání knihy a filmu, jejíž součástí je i teoretická část, která nastiňuje problematiku literatury ve filmu. Vše je

ukončeno drobnou úvahou vypovídající o rozdílných názorech současného světa na otázku německého odsunu a konce války.

Bodem číslo jedna pro mě bylo připomenutí si již přečtené knihy Josefa Urbana Habermannův mlýn. Na základě četby jsem poté analyzovala dané literární dílo. V tomto ohledu mi pomohly i odborné publikace jako například *Úvod do teorie literatury* (Eduard Krč), *Průvodce literárním dílem* (Ladislava Lederbuchová) nebo *Labyrint literatury* (Dušan Karpatský) apod. Dalším, pro mě ne příliš snadným, úkolem bylo vytvoření portrétu autora. Jelikož neexistuje žádná jeho biografie, výsledný autorův medailon je kompilací údajů zjištěných o jeho osobě z různých internetových příspěvků. Poté přišla charakteristika doby, kterou jsem se pokusila stručně popsat taktéž s pomocí odborné literatury – monografií. Samozřejmostí bylo i opětovné zhlédnutí filmu, jež jsem také viděla už před výběrem tohoto tématu. Pak přede mnou stál nelehký úkol, a to studium filmové teorie a následný rozbor samotného filmu. Nejdůležitější úlohou se však stala komparace literární předlohy a filmové adaptace. Pokusila jsem se najít rozdíly ve vyprávěném příběhu, v povaze nebo v chování postav a v kompozičním postupu. Na tomto základě jsem si zkusila vytvořit vlastní názor na dané nesrovnalosti, jež mi pomohl odhalit příčiny těchto odlišností.

Doufám, že se mi prostřednictvím této práce podaří podat ucelené informace o autorovi, knize i filmu a že budu schopná vyhledat a porovnat zásadní neshody v obou uměleckých ztvárněních příběhu mlýnáře Habermanna.

1 Josef Urban

V současné době považujeme osobnost Josefa Urbana za českého spisovatele, publicistu, scénáristu, režiséra a filmového producenta. Stěžejním tématem jeho tvorby je problematika odsunu Němců. Avšak sám autor ji už pokládá pro něj za vyčerpanou a ukončenou kapitolu svého života.¹

1.1 Životopis

Josef Urban² se narodil v moravském městě Zábřeh v roce 1965 v tehdejší Československu. Jeho ryze česká rodina pocházela z oblasti Sudet z Kolštejna³, odkud však roku 1938 byla nucena odejít z obavy před Hitlerem. Nově se usadila v osadě Krhová na Valašsku. Z tvrzení autora vyplývá, že se do oblasti Sudet často vracel už jako dítě na rekreaci⁴, avšak nikdo z Urbanovy rodiny se zpět nikdy nepřistěhoval.

V 70. letech rekreačně jezdil se svým otcem na kajaku na řece Moravě a navštěvoval závodní oddíl vodního slalomu. Již jako kluk byl ovlivněn tvorbou tamějšího autora Vladimíra Körnera, zejména po zhlédnutí filmu Údolí včel, který se mu vryl hluboko do paměti. Zhruba v této době⁵ se od otce dozvěděl o tragickém příběhu mlynáře Habermanna. Středoškolské vzdělání získal na zábřežském gymnáziu. Poté vystudoval vysokou školu v Praze na Univerzitě Karlově, kde absolvoval Přírodovědeckou fakultu. Stal se reprezentantem Československa ve sjezdu na divoké vodě v letech 1988 - 1989.

Jeho touha po dobrodružství mu vydržela až do rané dospělosti, kdy s Robertem Kazíkem založil expediční společnost Denali zabývající se organizováním výprav na kajacích a raftech do všech koutů světa. Jednalo se o vodácké průzkumy nejhlubších kaňonů a o sjezdy divokých řek nejen u nás a v Evropě, ale i v Americe a Asii. Urban díky těmto expedicím navštívil Aljašku, Dead Horse Valley, Himálaje nebo pouště kolem Araratu. Tyto nevšední zážitky nastartovaly autorovu uměleckou činnost, i když se zprvu jednalo spíše o dokumenty z jeho cest. V roce 1993 se však na jedné z expedic na řece Buri Gandaki v Himálaji utopil Urbanův kamarád Drahomír Streit. Roku 1997 pak Urban společně s Petrem Křížíkem položil svému utonulému příteli pamětní desku blízko vesnice Macha Khola, která leží nedaleko místa, kde k tragické nehodě došlo. Tato událost zlomila

¹ ROUBÍČKOVÁ, Zuzana. *Josef Urban: Chtěl bych rehabilitovat název Sudety*, 2012.

² Viz Příloha č. 1

³ dnešní Branná

⁴ UHLÁŘ, Břetislav. *Je zajímavé hledat pravdu ve střeše Evropy*, 2010.

⁵ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 184.: Jak sám autor uvádí, bylo mu tehdy 12 let.

autora natolik, že nadobro skončil s dobrodružnými vodáckými výpravami a začal se naplno věnovat své literární a filmové tvorbě.

Po značných zkušenostech ze světa filmu se Josef Urban a Dan Krzywoň⁶ rozhodli založit v Ostravě roku 2008 samostatnou filmovou společnost DP Film, kde spolu natočili několik dokumentů, které byly odvysílány Českou televizí, a celovečerní koprodukční film *7 dní hříchů*.

V současné době je za autorovo místo pobytu považováno město Opava, kde se věnuje své další tvorbě a čtyřnohému příteli – psovi Buckovi. Ve spolupráci s Danem Krzywoněm nyní připravuje koprodukční film s názvem *Tenkrát v ráji*, ke kterému již vytvořil na počátku roku 2012 scénář. Jádrem tohoto zatím nerealizovaného filmu se stal příběh horolezce Josefa Smitka, jehož život nakonec končí v Terezíně. Jestliže se Josef Urban právě nevěnuje umělecké tvorbě, tráví svůj volný čas, jak sám popisuje, asi takto:

„Jezdím na řece na kajaku. Pádnu za každého počasí a mám rád divokou vodu. Sjezdil jsem po světových řekách mnoho říčních mil. Taky rád chodím běhat do lesa se svým hafanem Buckem. Mimochodem je to Český horský pes. S ním trávím vlastně v těchto dnech nejvíce volného času. Běháme na horách dlouhé štreky, někdy až do zemdlení. To potom v putyce pivo nejlépe chutná (...)⁷“

1.2 Dílo

Umělecká tvorba Josefa Urbana je velice rozsáhlá a z hlediska zaměření různorodá. To vyplývá z několika druhů jeho specializace. Jeho literární činnost jde však ruku v ruce s produkcí filmovou. Autor však spatřuje mezi scénářem a knihou zásadní rozdíly:

„(...) román je hotová věc, tedy dokončené dílo. Scénář je sice základním stavebním kamenem filmu, ale je pouze jeho součástí. Pokud se film nedokončí, scénář jakoby neexistoval. V tom je zcela zásadní rozdíl. Já jsem měl docela štěstí, že mé scénáře se téměř vždy do podoby filmu nějakým způsobem přetavily.“⁸

Nejenže tedy píše knihy a filmové scénáře, ale také filmy režisuje a podílí se na jejich produkci. Z hlediska žánru mu jsou blízké především filmové dokumenty, audiovizuální pořady, cestopisné povídky a historické romány.

⁶ Dříve pracoval jako reportér ČTK. V dnešní době je uznávaným dramaturgem, producentem, režisérem a kameramanem, který se do značné míry podílí na umělecké tvorbě Josefa Urbana.

⁷ ROUBÍČKOVÁ, Zuzana. *Josef Urban: Chtěl bych rehabilitovat název Sudety*, 2012.

⁸ Tamtéž.

1.2.1 Filmová tvorba

Od roku 1993, tehdy začala umělecká činnost Josefa Urbana, se začal organizačně podílet na vzniku dokumentárních filmů. Tyto dokumenty pojednávají o vodáckých expedicích, které se odehrávaly na třech světových kontinentech. Z roku 1993 jsou dokumenty *Ve stínu Hory Duchů* a *V peřejích Sun Koshi*, které vyšly v koprodukcii s Českou televizí. Roku 1995 pak vytvořil další dva dokumenty z prostředí Aljašky. První ve spolupráci s Robertem Kazíkem s názvem *V ledovém objetí řeky Tatshenshini* a druhý, který vzešel z koprodukce se soukromou televizní stanicí Nova, *Staré zlaté časy – dokumentární esej*.

Dále už se Urban na filmech nepodílel pouze organizačně, ale je mu připisováno jejich autorství. Vodáckému tématu však ještě nějaký ten čas zůstal věrný. V roce 1998 napsal scénář a režíroval film *Závěť*. Urban je i autorem námětu k tomu snímku, který se stal vzpomínkou na zesnulého přítele utonulého při expedici v Himálaji. Vrací se v něm tedy do roku 1993. Za tento film dokonce získal jednu z hlavních cen na Mezinárodním horolezeckém filmovém festivalu v Teplicích nad Metují. Další snímek, který Josef Urban natočil, nese název *Una divoká tanečnice* (2001). Poté mu je připisován námět, scénář a režie filmu *Tara modrý náhrdelník Evropy* (2002). Dalšími dokumentárními filmy, jež vznikly v roce 2003, byly *Divokým Kurdistanem* a *Na kole do oblak*. Téhož roku Česká televize odvysílala dokument, na kterém Urban (námět a scénář) pracoval s režisérem Petrem Jančárkem, *Habermannův mlýn – rodinné stříbro*. V roce 2005 vytvořil námět a scénář k dokumentárnímu filmu *Ztracené klíče od domova* pojednávající o náboženských sektách existujících kolem nás. Problematiku raftingu a divokých řek zatím definitivně zakončuje celovečerní film *Na vlastní nebezpečí*, který měl premiéru v kinech v roce 2007. Josef Urban vytvořil námět a scénář a Filip Renč pak film režíroval. Ve stejném roce byl pak snímek oceněn hlavní cenou na Mezinárodním filmovém festivalu v Kostelci nad Orlicí. Po tomto festivalovém úspěchu Josef Urban ve spolupráci s Danem Krzywoněm natočil *Film o filmu Na vlastní nebezpečí*.

Další filmová činnost autora se již upíná k zcela jinému tématu. Do popředí se dostává problematika česko-německých vztahů, individuální a kolektivní viny, války nebo Sudet. První z těchto filmů vytvořený v roce 2007 nese název *Kde se valí kameny – Leštinský masakr 1945*. Poté vznikl televizní dokumentární film *Svědkové zrady* (2008), který vypovídá o událostech v Československu bezprostředně po Mnichovské dohodě roku 1938. A v prosinci 2010 další s názvem *Sudety, prokleté hory*. Tyto tři snímky Josef Urban spolurežíroval s D. Krzywoněm. Za vrchol autorovi tvorby je v současnosti považován,

jeho dosud snad nejznámější celovečerní koprodukční film natočený v roce 2010 režisérem Jurajem Herzem, *Habermannův mlýn*. Josefu Urbanovi náleží námět a scénář, za který Urban dostal v roce 2002 Cenu Sazky – Stříbrný Orfeus⁹ v rámci udílení cen Českého lva. Prozatím posledním autorovým filmovým počinem je námět a scénář k snímku *7 dní hříchů*, který měl premiéru v kinech 1. listopadu 2012. Původní název filmu však zněl *Země divokých svíní*.¹⁰

„Název jsme změnili z ryze pragmatických důvodů. Představte si, že sháníte peníze na film s takovýmto názvem. Je to producentský problém. Proto byl název změněn. Film se jmenuje *7 dní hříchů* z toho důvodu, že se odehrál skutečně v sedmi poválečných dnech. Divák si to v kině může velmi jednoduše spočítat. Hříchů proto, že se v tomto období porušily všechny hřichy, tedy ty kapitální, kterých je rovněž sedm. Myslím, že je to logické.“¹¹

1.2.2 Knižní tvorba

Svoji literární tvorbu Josef Urban odstartoval v roce 1998 kratší povídkovou prózou *Nejhlubší údolí světa*, na které se autorsky podílel i Robert Kazík. Tato kniha s cestopisnou tematikou byla vydána celkem třikrát¹² a to pro svůj veliký úspěch. Rok 1999 je ve znamení básnické činnosti autora. Vydal totiž zatím svoji první a zároveň poslední poezii – sbírku básní *Romantika*. Podle této básnické sbírky poté vznikl i autorův audiovizuální pořad s názvem *Stopy v divočině*. Josef Urban se rovněž autorsky podílel na vzniku dalších pěti těchto pořadů: *V ledovém objetí Tatshenshini*, *Závěť*, *Tara modrý náhrdelník Evropy*, *Morača* a *Záhada ztracené Archy*.

Dále se věnoval z hlediska obsahu rozsáhlejšími pracím. Jedná se o historické romány s tematikou česko-německých vztahů a románové drama. Za jeho prvotinu v této oblasti lze považovat knihu nesoucí název *Habermannův mlýn*, která vyšla v roce 2001. Podle tohoto díla pak vytvořil i scénář a režisér Juraj Herz podle scénáře natočil celovečerní koprodukční film. Kniha se dočkala v září 2010 i druhého vydání.¹³ V roce 2005 Urban dokončil svůj psychologický román *Čas, kdy muži sestupují na zem* odehrávající se v Himálajích, který vypráví autentický příběh o muži riskujícím lásku a

⁹ Cena za druhý nejlepší připravovaný scénář k celovečernímu hranému filmu.

¹⁰ Toto pojmenování vzniklo z označení českého pohoří Jeseníky, jehož původní název zněl Sudete. S pojmem Sudete se poprvé můžeme setkat u řeckého zeměpisce Ptolemaia. Sudete se pak překládá jako Země divokých kanců (svíní).

¹¹ ROUBÍČKOVÁ, Zuzana. *Josef Urban: Chtěl bych rehabilitovat název Sudety*, 2012.

¹² 1998, 2007, 2010

¹³ Viz Příloha č. 2

přátelství. Nakonec však za vše musí tvrdě zaplatit. Zatím posledním autorovým historickým románem je kniha *7 dní hříchů* (2012), která se však zrodila až po stejnojmenném scénáři k celovečernímu filmu.

Jak sám autor tvrdí, ke knihám má velice kladný vztah: „Čtu pořád, čtu všechno, co mě zaujme. Mám na stole obrovskou haldu knih. A knížek mám v bytě tolik, že bych je snad ani nespočítal. Až jednou umřu, mám dojem, že je někdo spálí, protože s tím množstvím si patrně hned tak někdo neporadí. V životě mě jako literáta oslovil nejvíc Harry Thürk se svým nedostižným románem *Hodina mrtvých očí*. Jeho styl psaní je natolik geniální, že jej těžko někdo bude moci předstihnout. Mám rád poezii, považuju ji za nejvyšší stupínek literatury. Pokud má autor sluch a smysl pro rytmus, není nic krásnějšího než se nechat unášet jejím svěžím proudem. Uměl to dobře Karel Hynek Mácha či Jaroslav Seifert.“¹⁴

¹⁴ ROUBÍČKOVÁ, Zuzana. *Josef Urban: Chtěl bych rehabilitovat název Sudety*, 2012.

2 Stručná charakteristika doby (květen 1945)

Květen 1945 považujeme za období, kdy, jak ve světě, tak na našem území, probíhala druhá světová válka, která jako mezinárodní konflikt trvala celých šest let (září 1939 – září 1945). Ještě v předválečném období se radikálně změnila hranice Československé republiky zásahem Adolfa Hitlera, neomezeného vládce nacistického Německa. Z dříve samostatného státu se nyní stal Protektorát Čechy a Morava, tedy autonomní území okupované Německem. Od československého území byly odtrženy pohraniční oblasti označované termínem Sudety, které se staly součástí Hitlerovy Německé říše. Tento pojem ve své publikaci vysvětluje Adrian von Arburg jako oblasti českých zemí obývané německy hovořícím obyvatelstvem, jež byly cizí mocí obsazeny po mnichovské konferenci na podzim 1938, v nichž se ovšem nacházela také celá řada českých obcí.¹⁵ Zmiňovaný stav trval až do začátku května roku 1945.

Druhá světová válka se však již v květnu postupně chýlila ke svému konci, a to i na území Československa. U nás lze tedy tento měsíc roku 1945 charakterizovat jako dobu osvobozujících bojů, které probíhaly téměř ve všech větších městech. V tomto období se zde také můžeme setkat s velmi vypjatými vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem na československém území. Lze předpokládat, že domácí lid sužovaný útrapami války, jež rozpoutali Němci, bude chovat ke svým okupantům nepřítelství. Dokonce je v jejich chování možno pozorovat nenávist a mstu. Počátky nuceného vysídlení, zejména pohraničních oblastí osídlených převážně německým obyvatelstvem, proto pozorujeme již v květnu, a to krátce po osvobození těchto území.

2.1 Osvobození českých zemí

Československé území bylo osvobozeno vojsky dvou spojeneckých armád. Z východního směru postupovala Rudá armáda Sovětského svazu a ze západu armáda americká. Již předem byla stanovena hranice jejich střetu. Stala se jí demarkační linie Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice. Německé jednotky při postupu spojeneckých vojsk kladly výraznější odpor jen zřídka.

Nejprve na naše území dorazily jednotky sovětských vojsk. Stalo se tak v polovině ledna 1945, kdy 1. ukrajinský front vedený maršálem I. S. Koněvem během jednoho měsíce osvobodil Slezsko. K osvobozování Československa se v březnu roku 1945 přidal 4. ukrajinský front, který pod velením armádního generála A. I. Jeremenka započal postup

¹⁵ ARBURG, Adrian von. *Češi a Němci do roku 1945*, 2010, s. 304.

z východu. Zde se však setkal s větším odporem německých jednotek. Jedno z měst ve východní části Československa – Opava, bylo proto osvobozeno až koncem dubna (24. 4. 1945). Další část Rudé armády, začala osvobozovat okupované území přes Slovensko (Bratislava – 4. 4. 1945) z jihu Moravy. Jednalo se o 2. ukrajinský front, jehož velitelem byl maršál R. J. Malinovskij. Jedním z prvních měst, které bylo na jižní Moravě osvobozeno, se stal Hodonín. Brno pak padlo do rukou sovětských vojsk 26. dubna 1945, a to i přes relativně dobře organizovanou defenzivu německých vojáků. Na přelomu dubna a května se již Němci nezmohli na území Československa k žádnému většímu odporu. 2. a 4. ukrajinský front se spojil a společně se tato část Rudé armády vydala osvobodit hlavní město Prahu. Jelikož byla již dříve tato vojska zpomalena v postupu německými obranými akcemi, do Prahy se ze Saska taktéž vydal 1. ukrajinský front. Hlavním cílem Sovětů totiž bylo obsadit hlavní město dřív než západní Spojenci. 8. května 1945 front generála Koněva osvobodil oblasti a města v severních Čechách jako Chomutovsko, Mostecko, Žatec nebo Louny. Do Prahy přijely první tanky ráno 9. května 1945. V ten samý den večer už se zde nacházely i jednotky 2. a 4. ukrajinského frontu. Je nutno zmínit, že pod sovětským velením při osvobozování našeho území bojovaly i československé armádní útvary. V mnohých větších městech se těchto bojů zúčastnilo i československé civilní obyvatelstvo, a to ještě před příchodem spojeneckých armád.

K prvním osvobozovacím akcím ze strany Američanů došlo 18. dubna 1945, kdy vojska 3. armády pod vedením generála George S. Pattona vstoupila na území předmnichovských hranic Československé republiky přes Ašsko. 25. dubna byly osvobozeny Františkovy lázně a pak Cheb. V prvních květnových dnech roku 1945 americká armáda ovládala celé území Českého lesa až k Plzni. Když generál Patton přišel 6. května do Plzně, bylo již město v rukou místního Revolučního národního výboru. V jižních Čechách se 3. americká armáda dostala až na linii Vyšší Brod – Český Krumlov. České Budějovice a Vodňany byly obsazeny Rudou armádou. Americká vojska tedy osvobodila převážnou část západních Čech a přibližně třetinu Čech jižních. Jejich postup byl rychlý a poměrně hladký, a to proto, že němečtí vojáci byli již unavení a morálka v jednotkách utrpěla značné trhliny. Hlavním důvodem však byl fakt, že Němci dávali přednost americkému zajetí před sovětským. Vrchní velitel amerických jednotek Dwight D. Eisenhower nejprve zvažoval návrh Britů¹⁶, že by 3. americká armáda pronikla až k linii Vltava – Labe a vstoupila tak jako osvoboditel do hlavního města před Rudou armádou.

¹⁶ premiéra Winstona Churchilla a ministra zahraničí Anthonyho Edena.

Tento postup posléze však zavrhl, neboť nechtěl riskovat další americké životy. Mnohem důležitější roli zde ale hrály politické důvody. Válka v tuto dobu totiž zuřila ještě v Tichomoří, kde Američané válčili s Japonci a potřebovali sovětskou podporu.

2.2 Česko-německé vztahy na konci války

Jestliže chceme stanovit přesný počet Němců žijících na konci války na československém území, musíme si vystačit pouze s odhady. Stanovení je velice obtížné, protože se v posledních válečných měsících silně projevovala zvýšená migrace německého obyvatelstva. Uvádí se, že v dubnu – květnu 1945 trvale pobývalo na území Československa asi 3,4 miliony německých civilistů.¹⁷ Toto číslo však hraje v našich dějinách velmi podstatnou roli. Nejedná se pouze o německé obyvatele, kteří mají v následujících událostech důležitou úlohu, jelikož přímo souvisejí s počtem odsunutých Němců z československého území. V první řadě musíme za těmito „číslly“ vidět skutečné lidské příběhy. Za jeden z nich lze považovat právě i osud hlavního hrdiny analyzovaného díla Augusta Habermanna.¹⁸

Na konci války se v česko-německých vztazích objevuje zvýšené napětí. Hlavní příčinou byl fakt, že válečný konflikt pro nacistické Německo skončí porážkou. U německého obyvatelstva lze tedy v květnových dnech roku 1945 pozorovat strach, obavy, mnohdy i pocit viny. Na české straně se konec války nesl ve znamení víry v lepší život v obnovené republice, konce nacistické hrůzovlády. Osvobození vyvolávalo ale i touhu po odvetě, pomstě na těch, kteří byli za válečné násilí zodpovědní, a to buď skutečně, nebo alespoň domněle. Střetávaly se zde tedy pocity obavy i naděje, napětí a nervozity.

Odpor k Němcům se v posledních válečných měsících roku 1945 ještě posiloval. Hlavním důvodem rostoucích protiněmeckých nálad se staly zřejmě transporty vězňů a válečných zajatců z polských koncentračních táborů vedoucí přes území Československa, které se začaly objevovat již v zimě roku 1944. Lidé byli transportováni v přeplněných nákladních vagónech v několikastupňových mrazech bez jídla a pití za přísného dohledu bezohledných strážů SS. U českých obyvatel tento pohled vzbuzoval lítost, ale zároveň i hrůzu a děs. Podobně tomu bylo také u pochodů smrti, které se v jarních měsících 1945 nevyhnuly ani českému území. K těmto událostem se přidalo zatím stále nepřestávající násilí německých jednotek SS a wehrmachtu, jež pokračovaly ve vypalování vesnic a

¹⁷ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa*, 1992, s. 39.

¹⁸ V minulosti skutečně žila osoba se jménem Hubert Habermann.

vyvražďování obyvatel až do konce předem prohraného boje. Touto dobou se také mezi lidmi začaly šířit zprávy o děsivých zkušenostech z nacistických koncentračních táborů. Nezměnilo se však ani myšlení sudetských Němců, kteří i v období, kdy bylo jasné, že Hitler bude poražen, zůstávali věrni nacistické ideologii.

2.3 Tzv. divoký odsun německého obyvatelstva

Existuje bezpočet termínů, které se užívají k označení transferu sudetoněmeckého obyvatelstva z Československa. Vedou se o nich dalekosáhlé spory, neboť jedna či druhá strana se cítí být daným termínem ukřivděna.

„Především je nutné konstatovat, že se pro tento akt užívalo v různých dobách, souvislostech a na mnoha jednáních v češtině, němčině, angličtině či ruštině řady slov – odsun, vyhnání či vyhánění (německy die Vertreibung, anglicky to expel či expulsion), vyhoštění, (nucené) vysídlení, přesídlení, stěhování (anglicky removal), transfer, ale také – na české straně očista, respektive národní očista. Oficiální dokumenty, tj. Protokol jednání postupimské konference ve svém XII. článku a Zpráva o konferenci tří mocností v Berlíně ve svém článku XIII, jež se v podstatném shodují, užívají anglického termínu transfer a ruského peremeščeniye; pro dosavadní živelné vysídlování je tu užít termín expulsion.“¹⁹

Na konci války z Československa prchali nejen vysocí němečtí funkcionáři, ale i velká část německého obyvatelstva dosud žijící na tomto území. Češi v této době překypovali emocemi a projevovalo se u nich hlavně nacionální cítění. V důsledku národního radikalismu docházelo jak k symbolickým akcím, tak k nenávisti vůči všemu německému, která přerostla do obludných rozměrů, a to se stalo příčinou mnohých obětí na životech. Toto nekoordinované vyhánění Němců probíhalo již před 8. květnem 1945 a trvalo až do srpna téhož roku.

Na začátku tohoto procesu byla situace na území Československa značně nepřehledná, neboť zde nebyla žádná centrální správa ani evidence. Armáda začala zajišťovat transfer až na počátku června. 5. května 1945 bylo vydáno vládní nařízení, které společně s dekretem prezidenta republiky²⁰ z 19. května 1945, prohlašovalo Němce za státně nespolehlivé obyvatelstvo. Následkem těchto dokumentů byla zavedena řada dalších opatření proti německému obyvatelstvu pobývajícimu na československém území, jako například nošení pásky s písmenem N na oděvu, zákaz uzavírání smíšených česko-

¹⁹ BENEŠ, Zdeněk et al. *Téma: Odsun - Vertreibung*, 2002, s. 50.

²⁰ Edvard Beneš – dekret č. 5 Sb.

německých manželství, Němci ztratili právo volit, nesměli pracovat ve veřejných službách ani sloužit v armádě.

Ve fázi „divokého odsunu“ bylo německé obyvatelstvo nuceno si narychlo sbalit pouze povolené věci, které nesměly přesahovat váhu 60 kg, a opustit svůj domov. Poté byli Němci soustředěni na jednom místě, odkud pokračovali buď pěšky, nebo na nákladních autech dál na území Německa. Povolání lidé, kteří měli na odsun Němců dohlížet, se v mnohých případech chovali nemorálně. Objevovaly se krádeže, násilnosti či nedůstojné osobní prohlídky.

„Podle směrnic pro odsun měli být do Německa přesídlováni říšští Němci, dále osoby, které se na československé území přistěhovaly po říjnu 1938, a uprchlíci z východních německých území. Zhusta ale byli odsunováni i starousedlíci, dokonce i lidé ze smíšených manželství. Teprve na konci června byla vydána směrnice vymezující jednotlivé kategorie německého obyvatelstva určeného k vystěhování.“²¹

Co se týká počtu odsunutých německých obyvatel, nelze jej s přesností určit, jelikož na začátku procesu nebyly vedeny žádné záznamy o vysídlených. Značně nespolehlivé jsou i počty Němců žijících na konci války na československém území, což se pak do jisté míry odráží i ve výkladech a v hodnocení samotného odsunu. Tomáš Staněk ve své publikaci uvádí:

„Československé práce věnované této problematice přejímají obvykle údaj o zhruba 660 000 Němců, kteří utekli nebo byli vysídleni mimo rámec tzv. řádného transferu, tj. především v období od dubna/května do konce r. 1945. Zprávy z vojenských pramenů se zmiňují o tom, že jen do srpna 1945 bylo z republiky do Německa nebo Rakouska vysídleno přibližně 450 000 Němců.“²²

²¹ BENEŠ, Zdeněk et al. *Téma: Odsun - Vertreibung*, 2002, s. 42.

²² STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa*, 1992, s. 61.

3 Analýza struktury textu

Z hlediska žánru lze zařadit knihu Habermannův mlýn k historickému románu, avšak neexistují jednoznačná kritéria, která by tento termín striktně vymezila. Když jsem se snažila vypátrat nějakou uspokojivou definici historického románu, narazila jsem na několik různých pohledů na tento problém. Zjistila jsem, že zásadním prvkem pro zařazení díla k pojmu historický román je hledisko časového odstupu. „*Za historický román bývá běžně považováno každé dílo románového rozsahu, jehož děj se odehrává v dostatečně vzdálené minulosti.*“²³ Zde poté ale vyvstává otázka, co je považováno za dostatečně vzdálenou minulost. Autor tohoto tvrzení poté dále v této publikaci vyjadřuje myšlenku o nezbytnosti vytvoření hranice mezi románem historickým a románem ze současnosti:

„Tuto hranici však nelze chápat jako jednoznačnou a přesnou linii. Dá se spíše hovořit o pozvolném přechodu z jednoho typu do druhého, přičemž mezi nimi vznikne určitá pomezí, přechodná oblast, kterou bychom mohli nazvat sférou románu retrospektivního. Jako nejvhodnější formální hranice mezi románem historickým a románem retrospektivním může posloužit časový odstup zhruba šedesáti let. Po uplynutí šesti desetiletí patří totiž mezi pamětníky ztvárňované doby již jen příslušníci nejstarší generace. Pro společnost jako celek se události oné doby stávají historií, a to historií uzavřenou a zhodnocenou (...).“²⁴

Důležitou roli v tomto ohledu hraje i aspekt autora. Naproti tomu čtenář na toto vymezení nemá žádný vliv. Encyklopedie literárních žánrů sepsaná kolektivem autorů na tuto problematiku nahlíží takto:

„Za historický považujeme každý román odehrávající se v době, již autor nezná z vlastní zkušenosti a svou fikci opírá o zprostředkované informace. Míra čtenářovy vzdálenosti od zobrazované doby není pro přiřazení díla k historickému románu relevantní, neboť na rozdíl od vzdálenosti autorovy není zakódována v textu (...).“²⁵

S tímto tvrzením se ve své publikaci ztotožňuje také Blahoslav Dokoupil.²⁶ Z nabízených variant je i podle mého mínění uchopení problému na základě aspektu autora mnohem jasnější a do značné míry i přehlednější, jelikož by postupem času mohly vzniknout dohady ohledně časové hranice, v tomto případě již zmiňovaných šedesáti let.

Román je tedy spjat s významným obdobím české historie, kdy na našem území probíhala druhá světová válka. Jemná nuance však nastává v okamžiku, kdy sám autor

²³ DOKOUPIL, Blahoslav. *Český historický román: 1945-1965*, 1987, s. 14 - 15.

²⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁵ MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, 2004, s. 239.

²⁶ DOKOUPIL, Blahoslav. *Český historický román: 1945-1965*, 1987, s. 16.

Josef Urban ve 2. vydání knihy *Habermannův mlýn* uvádí jak termín román, tak termín novela: „Novelu „*Habermannův mlýn*“ věnuji všem, kteří byli a jsou pošlapáváni lidskou zlobou a záští, byť jakkoliv dovedně skrytou, třeba za nejmocnější institucí tohoto světa.“²⁷

Dušan Karpatský ve své publikaci novelu chápe jako „prozaický žánr kratšího nebo středního rozsahu podobně jako povídka, s níž se někdy zaměňuje nebo ztotožňuje. Od povídky (a také od románu) se však liší tím, že se soustřeďuje na jeden poutavý příběh, který podává dramaticky sevřeně, bez popisů a epizod, a jež končí výrazným, často překvapivým závěrem (jakousi pointou).“²⁸ V 19. a 20. století se v novele uplatňují i náměty historické. Stanovení žánru, jak je vidět, nemusí být vždy jednoznačné. Osobně bych se přikláněla spíše k románu, a to hlavně kvůli většímu množství postav, které v knize tvoří vlastní příběhy. V neposlední řadě proto, že i v dalších informačních zdrojích, které se váží k této problematice, je užíváno především termínu román. Ve prospěch novely hovoří pouze kratší rozsah díla (186 stran), stupňování dramatickosti a samotný výrok autora, který je však ojedinělý v celé knize. V jiných částech díla Josef Urban nazývá svoji práci taktéž románem.

Jde-li o externí analýzu knihy *Habermannův mlýn*, na začátku publikace najdeme autorem sepsané stručné věnování, předmluvu, která pojednává o cestě od rukopisu knihy k filmovému scénáři, a prolog. V prologu autor popisuje, co ho přivedlo k napsání knihy a ze kterých pramenů vycházel. Současně zde svůj román obhájí. Nejde tedy o literaturu faktu, jak se mylně domnívají někteří čtenáři, ale o smyšlený příběh. Autor však nepopírá, že se inspiroval skutečnou událostí a že byl ovlivněn atmosférou vzpomínek pamětníků. S ohledem na osobní lidská práva neoponechal ani jediné jméno v příběhu totožné se skutečným. Kniha se dělí do 24 kapitol, kromě poslední kapitoly jsou všechny označené římskými číslicemi a samostatně nazvané. Pro tu poslední autor použil pouze název. Tato kapitola se odlišuje od ostatních tím, že není úzce spjata s dějem románu, nýbrž se přesouváme do 70. let, kdy se autor knihy v doprovodu svého otce poprvé dostává na místo, kde se celá událost stala. Toto místo pak ve zmiňované poslední kapitole navštěvuje po 22 letech podruhé, jenže teď již spolu se svým kamarádem Miroslavem Haitmarem.²⁹ Na konci publikace potom můžeme najít obsah knihy a medailonek autora.

²⁷ URBAN, Josef. *Habermannův mlýn*, 2010, s. 5.

²⁸ KARPATSKÝ, Dušan: *Labyrint literatury*, 2008, s. 323 – 324.

²⁹ Miroslav Haitmar je považován za jednoho z nejlepších regionálních znalců severního moravského pohraničí. Prostřednictvím této osobnosti se Josef Urban setkal s pamětníky, kteří mu pomohli při tvorbě románu a s detailním seznámením se s problematikou odsunu Němců.

Typickým rysem pro knihu Habermannův mlýn je umístění popisu v úvodu téměř každé kapitoly. Zpravidla jde o popisy krajinné, přírodní nebo popisy atmosférických jevů, prostřednictvím kterých se lze do dané situace lépe vcítit či si ji lépe představit:

„Město uprostřed kotliny bylo zahalené dýmem jako pod pokličkou. A přesto, že stromy již pučely, každý si doma zatopil. Vysoká vlhkost a chladný vítr přicházející z hor dávaly obyvatelům města jasný signál o tom, že dlouhá zima se ještě nevzdala nadvlády nad zdejším krajem. Na Petrových kamenech bylo snad jeden a půl metru sněhu. Jeho mrazivý dech se právě tady, na hřebenech Jeseníků, srážel s teplými větry vanoucími až kdesi od moře z Pruska. A chuchvalce mlhy byly z nejvyšších moravských hor strhávány tou božskou neviditelnou rukou dolů do údolí a kotlin.“³⁰

Ovšem vyskytují se v knize i popisy prostředí, postav a jejich psychických stavů. Je popisováno například nádvoří mlýna, šenk, kostel, muž sedící na povozu nebo psychické rozpoložení hlavních hrdinů.³¹ Pro části knihy, v nichž k popisu dochází, jsou charakteristické především výrazy substantivní či adjektivní povahy. Za účelem zdůraznit dramatickou složku díla a využití hovorového jazyka se v knize taktéž objevují dialogy, které jsou konkretizované formou střídavých replik v přímé řeči. Většinou se tedy jedná o dialog symetrický, ve kterém se hojně vyskytují věty tázací a zvolací. V knize se autor zdržel používání monologů. Vypravěč příběhu používá ve svém pásmu promluv er-formu. V promluvách jednotlivých postav pak můžeme najít repliky v první osobě.

3.1 Téma

Autor se ve své knize snaží zobrazit soužití Čechů a Němců za druhé světové války. Ústředním tématem se stává složitá národnostní situace na konci války v Československu. Josef Urban se stal jedním z prvních autorů, kteří otevřeli po revoluci dlouho dobu zapovězené téma česko-německých vztahů odehrávajících se na pozadí divokého odsunu sudetoněmeckých občanů, jež žili v pohraničních územích Československa. Na konci války se zvedla obrovská vlna nacionalismu opírající se o myšlenku pomsty, a to hlavně vůči Němcům jako hlavnímu původci válečného konfliktu. Hned po květnu 1945 se setkáváme s násilnými akcemi proti německému obyvatelstvu a s jeho vyháněním z Československa, které se neobešlo ani bez četných obětí na životech.

³⁰ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 65.

³¹ August Habermann a lesník Jan Březina.

3.2 Příběh

Román Habermannův mlýn vznikl podle skutečné události. Děj románu se odehrává mezi rokem 1938 - začátek okupace československého pohraničí Němci, a končí zimou 1946. Klíčovým obdobím románu je pak květen 1945, kdy končí válka a dochází k odsunu německého obyvatelstva z Československa. Román je zasazen do malé sudetské vesnice³² na severní Moravě nedaleko města Šumperk.

Majitel mlýna a lesní pily Němec August Habermann má ve vesnici určitou autoritu. I přes jeho německý původ se za války snaží být lidský jak k Němcům, tak i k Čechům. Se svojí manželkou Hertou má dvě dcery, tříletou Melitu a právě narozenou Annu. Její příchod na svět Habermann řádně oslavil se svým nejlepším přítelem Čechem Janem Březinou, který je zaměstnán jako lesník.

U Habermannů na pile se zastaví starosta Petr Hartl, který ho varuje, že jeden z jeho zaměstnanců, dělník Igor Mašek, ho nejspíše okrádá, a zve mlynáře na schůzi místní sokolské organizace. Když se August Habermann jednoho večera vrací z projížďky na kole domů, opravdu přistihne svého zaměstnance Maška, jak mu na pile krade dřevo, a propouští ho ze zaměstnání.

Habermann se zúčastní sokolského cvičení, kde jeho výkony vynikají nad všemi ostatními. Po celodenní práci jde mlynář s Březinou do hospody „Na nové“ a přidává se k nim i starosta Hartl. V hospodě všichni poslouchají zpravodajství v rádiu vyhláshující mobilizaci. Místní obyvatelé pobouřeni touto zprávou nechtějí, aby byli v hospodě trpěni Němci, což je přímý útok na Habermannovu osobu, jelikož je zde jediný Němec. Mlynář i s přítelem Březinou opouští hospodu, ale na cestě z vesnice domů potkávají 30 německých ordnerů.³³ Habermann urazí jejich velitele, Němci si to nenechají líbit a začíná honička. Habermann je sice zraněn, ale on i Březina pronásledovatelům uprchnou.

Nad územím Čechy a Morava je vyhlášen protektorát a do vesnice přijíždějí němečtí vojáci. Kriminální rada Hauptsturmführer³⁴ Kozlowski a poručík Götz si kladou za cíl zničit tamější tajnou komunistickou organizaci, což započne odstraněním Josefa Hory, místního zakladatele komunistické strany. Členové organizace se scházejí v dřevěném bunkru v lese a poslouchají zde rádiové relace z Moskvy. Sám August Habermann pomáhá

³² Zřejmě se jedná o vesnici, která nese název Bludov, neboť zde dodnes stojí Habermannův mlýn a vila. V knize však přesné označení vesnice chybí.

³³ Ordneři se říkalo sudetoněmecké polovojenské organizaci, která byla složena z dobrovolníků. Tyto sbory si kladly za cíl destabilizovat pohraniční oblasti v Československu, což se jim umožňovaly ozbrojené útoky, úmyslné znemožňování výroby a maření činnosti jiných.

³⁴ Hauptsturmführer byla jedna z nacistických hodností, kterou užívali příslušníci SS v době druhé světové války. Lze pro tuto hodnost použít české synonymum kapitán.

československému odboji, když v jeho mlýně dovolí, aby se zde načerno mlela mouka, čímž pomáhá hodně lidem, včetně partyzánů za Rovenskem.

Uběhl další víc než rok a čtyři muži – Mašek, Fráner (prodavač a majitel místního koloniálu), Hybner (lesní dělník) a Bruchner (traťový dělník) vezou do bunkru na povozu zásoby. Na cestě potkají dva německé vojáky tlačící motorku. Igor Mašek však ztrácí nervy a jednoho vojáka zastřelí. Ostatní muži seskakují z povozu a berou nohy na ramena. Druhý voják všechny bez milosti postřelí, jediný Mašek má štěstí a uteče. Německý voják ihned sedá na povoz a jede do vesnice, odkud podává zprávu o situaci na posádce wehrmachtu do Šumperka. Reakcí na tuto událost se stává poprava osmi mužů a dvou žen z vesnice německým komandem v blízkém lomu. Jediný přeživší incidentu Igor Mašek se skrývá před Němci v bunkru, kam mu nosí jídlo Jan Březina.

Schyluje se ke konci války a důstojníci z divize SS, kteří se v průběhu konfliktu usadili ve zdejších lázních, jejichž majitelem je Pospíšil, ukončují svůj pobyt. Už je jisté, že Němci budou poraženi. S tím stoupá i sebevědomí Čechů, u nichž se objevuje myšlenka na pomstu a hamižnost. Zaměstnanci mlýna v čele se starostou Petrem Hartlem a stárkem Josefem Hufem se dohodnou, že si po válce rozeberou Habermannův majetek.

Po neobjasněném přepadení lesníka Jana Březiny, který je zezadu udeřen do temene hlavy a leží v šumperské nemocnici, vše vrcholí. 8. května 1945 se od křižovatky z vesnice k mlýnu blíží pětadvacetičlenná skupina mužů, která si přišla pro Habermanna a jeho majetek. Igor Mašek a panský kočí Pazour odvádějí mlynáře po kolejích k lázním. Ostatní začnou rozkrádat vybavení a cennosti z Habermannovy vily. Herta s dětmi sedí v rohu zdevastovaného pokoje, kde Hartl s Hufem hledají zlato a šperky. Huf se vrhá na Hertu a chce ji znásilnit, Hartl ale zakročí a oba jdou do Habermannovy pracovny, kde nacházejí to, pro co přišli.

Německé obyvatelstvo je vyháněno ze svých domovů v československém pohraničí do Německa. Také Herta s dětmi odjíždí vlakem z jejich vily u mlýna. Po Habermannovi však není ani stopy. Březina na nádraží v Šumperku slibuje Hertě, že jejího manžela najde.

Nastává zima 1946, kdy Jan Březina na národním výboru starostovi Petru Hartlovi, jako zástupci místní správy a policie, předává dokument – podání ve věci nezvěstného Augusta Hebermanna. V důsledku toho Hartl telefonuje Hufovi, nyní již novému majiteli mlýna, a domlouvá si s ním schůzku v šenku ve mlýně. Březina si ale umíní, že celé věci musí přijít na kloub, a napadne ho zajít za Hufem, který po celou dobu u Habermanna pracoval. Březina však nachází Hufa v šenku oběšeného. Na stole po sobě zanechal dopis - přiznání, ve kterém objasňuje, jak se vše stalo. August Habermann byl rozčtvrcen a spálen

v lázeňském kotli, za účasti bývalého zaměstnance mlýna Igora Maška, kočího Pazoura, majitele lázní Jiřího Pospíšila, stárka Josefa Hufa a starosty Petra Hartla. V tu chvíli do šenku přichází také starosta Hartl a přiznání roztrhá. Březina mu chrstne koňak do tváře a odchází. Hartl vytahuje lovecký nůž a běží za Březinou ze strachu, že by mohl mluvit. Dohoní ho u česel mlýna, kde starostovi při útoku na Březinu uklouzne noha a zřítí se do silného proudu vody. Březina se ho ještě pokusí zachránit ale bez úspěchu a Hartlovo tělo mizí pod hladinou.

3.3 Prostředí

Autor se čtenáři snaží přiblížit prostředí svého literárního díla formou stručných popisů, které jsou zpravidla umístěny na začátku kapitol. Jedná se o prostředí přírodní. S popisy interiéru se pak můžeme setkat i v jiných částech knihy. Jelikož kapitoly nejsou nijak obsáhlé, dochází k častému střídání prostoru. Prostředí není fantaskní, ale reálně existující a místně určené. Jako místo děje lze považovat malou vesnici na severu Moravy blízko města Šumperk, avšak její název nám zůstává autorem zatajen. Habermannův mlýn a jeho vilu je možno ovšem vypátrat velice snadno. Stavby se dosud nacházejí v obci Bludov³⁵, která i ve skutečnosti leží nedaleko Šumperka.

Definujeme-li vztah postav a prostředí, můžeme tvrdit, že postavy jsou v souladu s venkovským prostředím menší vesnice. Z hlediska národnostní skladby se však ze sociálního prostředí zcela vymyká postava Augusta Habermanna. Žije zde totiž jako jediný Němec mezi českým obyvatelstvem, což lze označit za hlavní bod kontrastu, díky kterému dochází k zápletce a závěrečné pointě tragického příběhu. Velice kladný vztah mají postavy románu k přírodním a duchovním prostředí. Habermann si užívá jak koupání s rodinou v řece Moravě, tak „závod“ na kole se svým nejlepším přítelem lesníkem Janem Březinou. Celá vesnice se vždy nakonec schází na nedělní mši v kostele, kde nesmí chybět ani Igor Mašek, jenž se jinak ukrývá před Němci v bunkru v lese.

3.3.1 Materiální prostředí

V celé knize se střídá několik typů materiálního prostředí. Jako první se objevuje prostor šumperského nádraží, odkud Herta se svými dvěma dcerami odjíždí vlakem do Německa. Nádrží zde není vylíčeno příliš detailně, jedná se spíše o slovní a následně i

³⁵ Bludovský mlýn se nachází poblíž řeky Moravy v jižní části obce u silnice do Postřelmovu, kudy vede i v knize zmiňovaná železniční trať. V obci Bludov taktéž stojí Habermannova vila, která v současnosti slouží jako ubytovací zařízení (penzion) a restaurace.

fyzické útoky na odsouvající se německé obyvatelstvo. Totéž prostředí najdeme i na konci celého příběhu. Okolí řeky Moravy a popis krajiny se v knize objevuje několikrát. Řeku Habermannova rodina využívá jednak k rybaření a jednak ke koupání v horkých letních měsících. Dominantní je však popis exteriéru a interiéru Habermannova mlýna, pily a jeho vily, ve které se nachází i hojně využívaná pracovna a šenk. Zde se odehrává značná část příběhu:

„Do šenku vedly kamenné shody. I světla přízemních oken byla nasvícená. Pod vysokým barovým pultem bylo několik stolů. U jednoho z nich, přímo u vysokého sloupu, o který se ze strany opíral barový pult, seděl Habermann s Březinou. Světlo v rozlehlé místnosti nebylo pravidelné, občas pohasínalo.“³⁶

Dále se v knize můžeme setkat i s dalšími typy materiálního prostředí, které se v příběhu vyskytují vždy pouze jednou. Jedná se o tělocvičnu místní sokolské organizace, hospodu „Na nové“, již navštíví Habermann s Březinou a starostou Hartlem. Objevuje se zde i prostor hájovny, kde žije Jan Březina se svojí ženou Martou, bunkru v lese, kostela, lázní, nemocničního pokoje nebo kanceláře starosty Hartla v poslední číslované kapitole.

3.3.2 Duchovní prostředí

Od začátku příběhu je možno vnímat velice napjatou atmosféru. Nejvíce se však projevuje ke konci války. Příčinnou jsou konfliktní společenské vztahy mezi Čechy a Němci žijícími v pohraničních oblastech. Jistou zlovůli lze pozorovat v první kapitole a v jedné z posledních kapitol při divokém odsunu Němců, kdy jakýsi muž uhodí dokonce i malé dítě. Po dobu válečného konfliktu však Habermann, jako jediný Němec ve vesnici, vychází s místními českými obyvateli dobře – načerno pro některé mele mouku, zaměstnává je na své pile, ve mlýně, a dokonce i služebná v jeho vile je Češka. Bohužel se u některých z nich projevuje hamižnost. To jednak u zaměstnance pily Igora Maška, který s kočím Pazourem v průběhu války krade Habermannovi dřevo, a jednak u některých českých obyvatel na konci války. Společně rozkradou celý Habermannův majetek a jsou příčinnou jeho zkázy, jelikož se obávají, že by se na jejich krádež mohlo přijít. Do značné míry zde hraje roli i pomsta Němcům za válečné utrpení.

Sledujeme-li rodinné prostředí, dojdeme k závěru, že manželka a dcery jsou pro mlynáře Habermanna vším, lze ho tedy charakterizovat jako vzorného otce a milujícího manžela. Členové rodiny mezi sebou pěstují velice vřelé vztahy. Jelikož se děj odehrává

³⁶ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 27.

během války, setkáváme se zde i s velice traumatizující zážitkem Habermannových dcer - Melity a Anny. Dívky si hrají poblíž zastávky vlaku, když zde zastavují vagóny Červeného kříže plné raněných vojáků přijíždějících od Stalingradu. Mrtví jsou vyloženi a okolím se rozléhá jejich sténání. Toto krvavé divadlo je první setkání dívek se smrtí. Ani vztahy mezi německými okupanty a místním obyvatelstvem se nevyvíjí zrovna příznivě. Velitelé gestapa využívají slabosti a strachu lidí a různými prostředky je využívají pro svoji potřebu. Němečtí vojáci se k obyvatelům chovají velice krutě a vše vyvrcholí, když je v důsledku zastřelení jednoho německého vojáka popraveno deset lidí z místní vesnice. Kvůli zabránění postupu ruských vojsk dokonce němečtí vojáci vyhodí most nedaleko mlýna do vzduchu, i když už je jasné, že pro ně válka skončí neúspěchem.

Jediným prostředím stmelujícím lid v těchto těžkých chvílích se stává kostel. Mše se účastní všichni obyvatelé bez ohledu na tíživost svědomí nebo strach. Nechybí ani Igor Mašek, který se ukrývá v lesním bunkru před Němci, protože zastřelil jednoho německého vojáka. Venkovské obyvatelstvo je k němu shovívavé, protože mu nijak nedává za vinu smrti deseti nevinných lidí popravených Němci. Páter František, který obřad vede, věří, že zná všechny slabiny svého stáda. Vybízí ho k odpuštění a lásce k bližnímu, zároveň však poukazuje na vlastní svědomí každého z přítomných.

3.4 Postavy

Autor popisované osoby ve své knize dokonale zná, což mu umožňuje je čtenáři představit jako postavy definice. Postavy nejsou však hned v úvodu příběhu popsány explicitně. Autor využívá jak charakteristiky přímé, tak charakteristiky nepřímé. Co se týká jmen postav, tak každá postava má jméno podle své národnosti, a to buď německé, nebo české. Výjimku tvoří kriminální rada Hauptsturmführer Kozlowski, jehož jméno zní spíše polsky, i když je v knize považován za Němce. O jeho pravé národnosti se však autor v příběhu nezmiňuje. Pro označení mužských hrdinů jsou v díle používána spíše jejich příjmení, kdežto u žen je tomu opačně – autor využívá častěji jmen křestních. Právě proto, že je kniha psána podle skutečné události, Josef Urban v prologu ubezpečuje, že jména postav v příběhu byla změněna proto, aby nikoho nepoškodil.

Německý mlynář August Habermann je hlavním protagonistou díla. Samotná kniha nese v názvu jeho jméno. Jako ústřední postava se Habermann podílí na veškerém dění v příběhu. Je váženým občanem vesnice. Jako majitel mlýna a lesní pily zaměstnává několik lidí z vesnice – Čechů. Ani po vypuknutí druhé světové války nedělá rozdíly mezi lidmi české a německé národnosti, dokonce se snaží Čechům pomáhat, i když sám je

Němec. Habermann je zde vykreslen jako dobrosrdečný, přátelský, věrný a statečný muž, který se nezalekne ani vysokých německých velitelů a dokáže si z nich tropit žerty. Velmi miluje svoji rodinu a snaží se ji za každou cenu uchránit před vším špatným. Má sportovního ducha, přímé vystupování a působí velice inteligentně a pracovitě, rozumí technickým záležitostem, které se týkají chodu mlýna a pily. Jediná špatná vlastnost, která by mu snad šla přisoudit, je holdování alkoholickým nápojům. I přes jeho dobrý charakter jeho osud končí tragicky, doplácí na lidskou mstu a chamtivost po majetku.

Lesník Jan Březina je čtenáři v knize představen jako nejlepší přítel mlynáře Augusta Habermanna. Jako jediný je také mlynáři a jeho rodině oddaný až do konce, kdy manželce Habermanna Hertě, která již opouští vilu i mlýn, slibuje, že po nezvěstném mlynáři bude neúnavně pátrat. Nakonec je to on, kdo celé věci přijde na kloub. Jde vytrvale za svým cílem a ve svých názorech je neústupný. V díle je představen jako „příkladný“ Čech. Nezanevře ani na Igora Maška skrývajícím se po incidentu s Němci v bunkru v lese a nosí mu tam zásoby jídla. Velice kladný je vztah Březiny a jeho psa, irského setra Haryho, se kterým chodí po lesích a dokonale si spolu rozumí, dokonce lze říci, že je jeden druhému oddaný. Z tohoto důvodu pak Březinu hluboce zasáhne, když je Hary neznámým pachatelem postřelen a na následky zranění umírá. Sám Jan Březina je na konci knihy zraněn. Jelikož se zotavuje v nemocnici, do vrcholné fáze mlynářova osudu již nezasahuje.

Herta Habermannová, manželka Augusta Habermanna, má se svým mužem, kterého vroucně miluje, dvě dcery – starší Melitu a právě narozenou Annu. Herta je v knize vyličená jako velmi pohledná a svůdná žena s krásnými dlouhými vlasy. Není tak statečná jako její muž, je citově labilnější. Působí spíše bázlivě a starostlivě. V těžkých chvílích čte Aristotela, jehož myšlenky jí přijdou velice aktuální. Ale ani tento slavný muž nedokáže rozehnat temné mraky na jejím srdci. Ve vypjaté situaci však Herta ví, jak se má zachovat. Přestože je její manžel nezvěstný, ona je i s dětmi nucena odjet. Nechce riskovat alespoň životy dívek. Ve vlaku si Herta přehrává v paměti celý svůj život. Mlýn a vilu považuje za jejich šťastný domov.

Manželka Jana Březiny Marta je v knize zobrazena jako starostivá choť, která pracuje na směny v nedalekých papírnách. Je velmi tolerantní k Březinovi a jeho neústupnosti, s ním je schopen vše vyřešit. V knize se objevuje méně často a nehraje zde žádnou významnou roli, tudíž ji lze považovat za jednu z vedlejších postav, která se však svým chováním přiklání na stranu dobra.

Veškeré dění v Habermannově mlýně a na pile řídí stárek Josef Huf, jehož opustila manželka a na začátku války utekla s německým důstojníkem do Holandska. Huf propadá svým sexuálními touhám po Habermannově ženě Hertě. Vždy, když se naskytne příležitost, tak ji nenápadně sleduje, dokonce i když se jde s rodinou koupat v řece. On a starosta Hartl se spolčí s gestapem. Na konci války má příležitost Hertu znásilnit, avšak zasahuje starosta Hartl a Huf se s ním raději vydává hledat šperky. Po mlynářově smrti se stává správcem veškerých Habermannových objektů. Nakonec nezvládá tíhu celé tragické situace a tíživého svědomí. Cítí za všechno vinu – zničení mlynářovy rodiny, obohacení se na její úkor, proto v šenku Habermannovy vily spáchá sebevraždu. Věří, že se ze svých těžkých hříchů může vykoupit, a tak po sobě zanechává přiznání a popis celé tragické události. Josef Huf je v knize charakterizován jako muž silné podsadité postavy, cholerik, který zcela neovládá své lidské pudy. Stává se spíše obětním beránkem dominantnějších postav. Působí velmi bojácně.

Petr Hartl je starosta vesnice a předseda místní sokolské organizace. Z hlediska osoby mlynáře Habermanna se jeví zprvu přátelsky, ale nakonec je to on, kdo stojí v čele Habermannovy zkázy, což velice překvapuje i samotného mlynáře. Závidí mlynáři jeho přirozenou autoritu, majetek a krásnou ženu. Habermann podle jeho slov vše lehce nabyl, kdežto on se na svoje postavení musel těžce nadřít. Z pozice starosty na svoji stranu strhává i ostatní obyvatele, které žene pomsta vůči všemu německému.

Další postavou je Igor Mašek, který zprvu pracuje na Habermannově pile. Poté, co na světlo vychází jeho krádež dřeva, do které je zapleten i kočí Pazour, je z pily mlynářem vyhozen. Svého spolupachatele však neprozrazuje a staví se do čela komunistické organizace. Když v patové situaci zastřelí německého vojáka, ukrývá se v bunkru v lese. Na konci příběhu je to on, kdo chová největší nenávist k Augustu Habermannovi, jelikož ho připravil o práci. Nejde mu ani tak o majetek jako o pomstu. Chová se velmi agresivně, dostává záchvaty vzteku.

Šéf gestapa Kozlowski působí autoritativně jak mezi Čechy, tak mezi vlastními německými podřízenými. Jedná se o typického vysoce postaveného německého vojáka zastávajícího svou funkci v době války. Chová se prospěchářsky a má takřka neomezené možnosti, jelikož se těší obrovskému respektu. Pro svoji potřebu zneužívá starostu Hartla i stárka Hufa, kteří v tom vidí bezpečí a možnost si majetkově polepšit. Snaží se o navázání přátelského vztahu s mlynářem Habermannem, ale ten o něj nemá zájem. Na konci války odchází s tučnou kořistí a zametá po sobě všechny stopy.

Poručík Götz je podřízeným kriminálního rady Hauptsturmführera Kozlowského. Svědomitě plní všechny jeho rozkazy a vždy vystupuje po jeho boku. V kapitole, kde dochází k popravení deseti lidí z vesnice, se projevuje jeho pravý charakter.

„Konečně Fráner vidí Götzovi do očí, je v nich nenávist – nezměrná, šílená jako rozběsněný oceán, neskrývající žádnou naději. Fráner mu překvapivě plivne do tváře. (...) Muž se sesouvá k zemi. Götz zuří, ještě jednu ránu mu vpálí v záchvatu šílenosti do hlavy. Proud krve mu ulpívá na uniformě a také ve tváři. Slina a krev se mísí. Když se otáčí k Holmzovi, je ještě v tranzu.“³⁷

V příběhu dochází i ke střetu mezi ním a Habermannem. Celá situace je však zachráněna a opilý Götz si ráno už nic nepamatuje.

3.5 Kompozice

Struktura knihy Habermannův mlýn je vázána na literární druh díla, kterým je epika. Ta zobrazuje děj příběhu probíhající v nějakém čase, a to především děj minulý. Situace jsou řazeny za sebou tak, že za příčinou stojí následek. V příběhu lze rozlišit fáze antické a klasicistní kompozice. Ve fázi expozice jsme seznámeni s prostředím mlýna a pily, s postavou Augusta Habermanna a s několika dalšími aktéry. Autor nás v této fázi zasvěcuje do právě probíhající situace. Poté nastává fáze kolize, ve které dochází k několika drobným konfliktům, jako například krádež dřeva z Habermannovy pily, potyčka Habermanna a Březiny s německými ordnery, zastřelení německého vojáka, poprava deseti lidí z vesnice nebo dočasné odstranění z cesty Jana Březiny. Do fáze krize lze zařadit vraždu Augusta Habermanna. Dále nastává rozuzlení Habermannovy vraždy Janem Březinou, což je možno považovat za fázi peripetie. Ve vrcholné fázi katastrofy je pak nešťastnou náhodou usmrcen hlavní organizátor Habermannovy vraždy – starosta Hartl. V hlavní dějové linii nejsou v díle přítomny žádné výraznější digrese ani epizody, což má za účinek, že příběh má rychlý spád.

Z hlediska samotné kompozice se v knize prolíná postup chronologický s retrospektivním. Retrospektivní je celá úvodní kapitola, která se s drobným dodatkem opakuje ještě v závěru knihy. Konkrétně se jedná o zástup odsouvajících se Němců kráčejících na nádraží, mezi nimiž jde i Herta se svými dcerami. Tu dohoní Jan Březina, který jí slibuje, že jejího manžela najde. Uskupení českých obyvatel okolo průvodu se ke svým bývalým německým sousedům chová agresivně.

³⁷ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 113.

Děj se v knize neodehrává rok po roce nebo měsíc po měsíci, ale můžeme zde pozorovat určité časové skoky ukazující pouze některé dějové úseky – ty nejdůležitější, něčím zajímavé nebo klíčové k pochopení událostí. Konec příběhu lze charakterizovat jako uzavřený, jedná se tedy o kompozici tektonickou.

Autor v knize využívá principu kontrastu, který se projevuje hlavně ve vztazích mezi Čechy a Němci, můžeme jej ale také spatřit v chování a charakteru hlavních postav. Objevuje se zde i princip gradace, jelikož všechny malé konflikty vrcholí zavražděním hlavního hrdiny mlynáře Augusta Habermanna.

3.6 Jazyk

Jelikož v knize vystupují postavy německé národnosti, objevují se zde četné promluvy v německém jazyce. Hlavní hrdina August Habermann se vyjadřuje jak česky, tak německy. Ovládá tedy oba jazyky. Česká služebná u Habermannových Eliška Romková s mlynářem hovoří taktéž německy. Němčinu používá i Jan Březina a další Habermannovi zaměstnanci. Jak lze předpokládat, nejvíce však tuto řeč využívají členové gestapa.

„Hauptsturmführer Kozlowski položil Hufovi ruku na rameno: „Danke schön, řekněte Habermannovi, že tu na něho čekají přátelé.“ Huf jen zamrkal očima a uctivě se uklonil se slovy: „Jawohl!“ Oba vojáci sešli po dřevěných schodech dolů do lokálu.“³⁸ Častěji se však v knize objevuje, nejspíše pro pochopení smyslu promluv postav, překlad replik hovořících. „Holmz zařve k zástupu německy: „Vemte si každý pro sebe lopatu.“³⁹ Najednou se rozhrne dav a před ženou se objeví muž s ovázanou hlavou – Jan Březina, krátce ji pozdraví, něžně pohladí Annu v matčině náruči a německy jí říká: „To bude dobré, uvidíš,“ a dává dítěti kousek čokolády.“⁴⁰

Z hlediska vrstev slovní zásoby se v knize objevuje spisovný i nespisovný jazyk. Poměrně často je v textu zastoupena knižní vrstva slovní zásoba. Můžeme se zde setkat s archaismem, jakým je slovo *šenk* (27). Vyskytují se zde i přechodníky a výrazy zaniklé – historismy, jako například v knize často užívané slovo *stárek* nebo *režná* (54), *karabiniéři* (163) a další.

Popisy přírody na začátku kapitol mají až poetický ráz: *„Slunce dopisovalo další malou kapitolu dějin této země. Bylo unavené a silně prodlužovalo své zlatité paprsky,*

³⁸ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 90.

³⁹ Tamtéž, s. 111 – 112.

⁴⁰ Tamtéž, s. 165.

které zalévaly hornatý kraj. Byl srpen 1938. Na horském železničním přejezdu u Bukové bylo ticho. Jen cvrčci v příkopu se občas pohádali. Jejich měkké vrzání však jenom zvýraznilo hloubku ticha kolem. “⁴¹

V promluvách postav je často využíván hovorový jazyk. Setkáváme se s ním například v šatně po sokolském cvičení, ale i v jiných přátelských rozhovorech:

„Rozloučil se s přáteli, pokynul Hartlovi a zmizel ve dveřích. „Tomu se to cvičí,“ prohodil jeden z mužů právě si oblékaje hrubé režné kalhoty, a dodal „má mlejn a...a je to Němec, těm se bude dařit dobře, však jste viděli, jen se směje. „No a co, jestli chceš říct, že je to buršák, tak to teda ne,“ důrazně zakontroval soused Jindra Balner z horního konce vesnice, „a cvičit umí, nejlíp v celém kraji.“ Jeden z dalších mužů poznamenal: „Nechte na hlavě, chová se férově..., kdybyste viděli u nás ty nácky..., jde z nich strach.“⁴²

Velice často se v knize objevují také vulgarismy typu: *svině (česká, německá), spratek, kurva (česká, německá, zrádcovská), z kurvy synu...* V díle se tedy mísí jednotlivé stylové vrstvy slovní zásoby.

⁴¹ URBAN, Josef: *Habermannův mlýn*, 2010, s. 65.

⁴² Tamtéž, s. 48 – 49.

4 Habermannův mlýn – film

Celovečerní film Habermannův mlýn (104 minut) natočený podle knižní předlohy se poprvé v České republice na plátnech objevil 7. října 2010 a v Německu 4. listopadu 2010.⁴³ Námět a scénář (2001) vytvořil Josef Urban. Jeho scénář byl oceněn v roce 2002 Cenou Sazky – Stříbrný Orfeus za druhý nejlepší nerealizovaný scénář v rámci udílení cen Českého lva. Zájem zrealizovat film projevil nejprve režisér Filip Renč, avšak kvůli nedostatku finančních prostředků Urban prodal autorská práva k filmu do Německa. Zde se na změnách ve scénáři podílel německý scenárista Wolfgang Limmer a jako německý producent se představil Karel Dirka, jedná se tedy o česko-německo-rakouský koprodukční projekt. Režie filmu byla svěřena Juraji Herzovi, známému českému scenáristovi a režisérovi narozenému na Slovensku. Jak sám producent Karel Dirka tvrdí, důvodů pro výběr právě tohoto režiséra bylo hned několik:

„Předně Juraj Herz sám jako dítě zažil hrůzy koncentračního tábora, dokáže se vžít do atmosféry a evokovat tu dobu. Zároveň tato jeho zkušenost do velké míry zaručuje objektivitu náhledu na velmi citlivé téma vztahu Čechů a Němců a „vybalancovat“ ho. Určitě je také výhodou, že Juraj v Německu dlouho žil a zná perfektně jazyk, takže hladce komunikuje s německými herci i zahraničními producenty.“⁴⁴

Celková výše rozpočtu činila 87 milionů korun, z toho česká strana přispěla podle koproducenta Jana Kuděly třiatřiceti miliony.⁴⁵ Juraj Herz za režii k tomuto filmu získal Bavorskou filmovou cenu, která je považována za druhou nejvýznamnější v Německu po Německé filmové ceně. Tutéž cenu, ale za nejlepší herecký výkon, obdržel německý herec Mark Waschke, který si ve filmu Habermannův mlýn zahrál Augusta Habermanna.

4.1 Příběh

Děj filmu se odehrává v pohraničním městečku zvaném Eglau, kam v roce 1937 přijíždí nevěsta místního mlynáře Němce Augusta Habermanna Jana - Češka, která doposud žila v klášteře.⁴⁶ Před jejich svatbou místní starosta Hans Hartl zjistí z rodného listu Jany, že její otec Otto Silberstein byl Žid, tudíž je i Jana napůl Židovka. O tuto informaci se starosta podělí s nejlepším Habermannovým přítelem hajným Karlem

⁴³ Viz Příloha č. 3 a Příloha č. 4

⁴⁴ Juraj Herz a Karel Dirka hovoří o filmu Habermannův mlýn, 2010.

⁴⁵ Juraj Herz dokončuje Habermannův mlýn, snímek o odsunu Němců po válce, 2009.

⁴⁶ Viz Příloha č. 5

Březinou, který se s tím svěří své manželce. Svatby Augusta a Jany v kostele se zúčastní celé městečko, stejně tak jako svatební hostiny.⁴⁷

Březinovi a jeho ženě Martě se nedaří mít potomka, ačkoliv se o to velmi snaží. Zato Janě s Augustem se chvíli po svatbě narodí holčička Melisa. Habermann zastavuje práci ve mlýně a všichni zapíjí potomka, v tom se však z rádia dozvídají o připojení pohraničního území Československa k Německu s platností od 1. října 1938. Němečtí vojáci poté do Eglau přijíždějí při křtu Habermannovi dcery. Německé obyvatelstvo je radostně vítá máváním a vlaječkami, mezi nimi i Habermannův bratr Hans Habermann. Německé vojáky a funkcionáře ubytovává ve svých lázních Václav Pospíchal.

Karel Březina upozorňuje Habermann na to, že někdo z jeho pily mu krade dřevo. Protože je našel schované pod chatou Habermannovy služebné Elišky Maškové, myslí si, že by to mohl být Mašek – její syn. K Habermannovi do mlýna přijíždí sturmbahnführer Kozlowski s německými vojáky. Když ho Habermann provádí po pile a mlýně, Kozlowskému se nelíbí, že zaměstnává samé Čechy. Večer přistihne Habermann kočího Antona a svého stárka Maška při krádeži dřeva. Mašek Habermannu udeří polenem, kterým mu způsobí zranění hlavy. Mlynář Habermann, však vzhledem k jejich příbuzenským vztahům, slíbí, že na všechno zapomene. Habermann a starosta Hartl se oba účastní sokolského cvičení.

Píše se rok 1940. Habermann s Březinou se v potyčce utkají s německými ordnery, při které jim pomůže Habermannův účetní Hora, když Němce výstřelem rozežene. August s Janou se zúčastní slavnostního slibu Hanse Habermannu, při kterém vstupuje do Hitlerjugend.⁴⁸ Kozlowski s německými vojáky v Habermannově mlýně provádí razii, při které hledá zaměstnance Maška. Ten měl údajně stát za vznikem skladiště zbraní, které bylo zakryté dřevem z Habermannovy pily. Poté, co Maška odváží na stanici k výslechu, Kozlowski Habermannu informuje o tom, že jeho bratr Hans se přihlásil do wehrmachtu. Když se to dozvídá Jana, jede na kole na stanici žádat Kozlowského, aby Hanse přemluvil k návratu, protože je potřebný ve mlýně. Cestou potkává Březinovu ženu Martu, která hned pospíchá za Habermannem do mlýna, kde mu řekne, že je Jana napůl Židovka. Habermann vtrhne do Kozlowského kanceláře a po jednání s ním si odváží z gestapa jak Janu, tak Maška.

⁴⁷ Viz Příloha č. 6

⁴⁸ Hitlerova mládež byla polovojenská organizace složená z mladých Němců, která zastávala antisemitistické názory a šířila nacistické myšlenky. Na sklonku války byla tato mládež nasazována i do přímého boje. Viz Příloha č. 7 a Příloha č. 8

Nastává rok 1943. Kozłowski v doprovodu vojáků opět přijíždí do mlýna, jelikož se objevily v celém okolí Eglau letáky o neúspěších německé armády na východní frontě. Při této události je ale zastřelen Habermannův účetní Hora, kterého gestapu udal stárek Mašek. Za těchto okolností si Březina bere na práci Maška k sobě.

V dalším roce (1944) městečkem projíždí vlak se zraněnými německými vojáky z východní fronty. Jana a Březinova manželka Marta mezi nimi objeví Hanse a ukryjí ho v chatě v lese, která patří Elišce Maškové. Jana chodí za Hansem do chaty a stará se o něj. Jednou se oba vydají na procházku a při tom uvidí, jak Mašek jedoucí na voze s Březinou zastřelí německého vojáka, který se ptal na cestu, a Březina zastřelí toho druhého, protože by je mohl usvědčit z vraždy.⁴⁹ Nestihnou však těla uklidit, jelikož je vyruší automobil a událost se hned rozkřikne. Kozłowski přichází k Habermannovi a požaduje dvacet životů za dva usmrcené německé vojáky. Habermann mu za deset českých životů dává jeho rodinné šperky a za zbylých deset svůj život. Kozłowski však ze seznamu 370 obyvatel Eglau nechá zastřelit každého třicátého sedmého. Navíc se z rodného listu Jany, který mu poslal Hartl, dozvídá, že je Habermannova manželka napůl Židovka. Na příkaz Kozłowského ho Habermann doprovází při zatýkání deseti obyvatel Eglau, kteří budou zastřeleni. Poté se celá Habermannova rodina musí dívat, jak těch deset nešťastníků zastřelí. Teprve teď Jana zjišťuje, že její otec byl Žid, a je i s dcerou Melisou poslána Kozłowským do koncentračního tábora.

V roce 1945 Němci urychleně opouští české pohraničí. Pospíchal Kozłowského při odjezdu nahnal do předem připravené pasti v lese. Karel Březina nabádá Habermanna, aby se na pár měsíců někde ukryl. Habermann se ale rozhodl, že zůstane. Při osvobození českého území Rudou armádou Jana i s Melisou utíká z transportu do koncentračního tábora a vrací se do Eglau. Březina ukrývá svoji ženu Martu, která je německé národnosti a čeká s ním dítě, před začínající vlnou násilí vůči všemu německému v lese. Čeští obyvatelé Eglau rozkrádají všechnu Habermannův majetek a zaměstnanci mlýnáře fyzicky napadají a poté ho přivazují na mlýnské kolo, kde umírá. Eliška Mašková a její syn Mašek mezitím vykrádají Habermannův sejf. Mašek při této příležitosti zjišťuje, že je synem starého pana Habermanna. A tak si začne dělat nároky na Habermannův majetek nyní už jako jediný dědic. Když se o této skutečnosti ale dozvídají majetkuchtiví muži z Eglau, oběsí ho na půdě. Habermannovo tělo je přeneseno do lázní a zde je spáleno v kotli. Přicházejí kruté

⁴⁹ Viz Příloha č. 9

represe vůči tamějšímu německému obyvatelstvu, které je ve vlcích odváženo do Německa.⁵⁰ Mezi nimi jsou i Jana, Melisa a Hans.

„Hajný Březina později vnesl žalobu proti starostovi Hartlovi a jeho spolupachatelům za vraždu Augusta Habermanna. Jelikož jeho mrtvola nebyla nikdy nalezena, nebylo možné toto podezření dokázat a všichni obvinění byli zproštěni obžaloby.“⁵¹

4.2 Postavy

Německý mlynář August Habermann se ve filmu jeví jako bohatý, dobrosrdečný a spravedlivý člověk, a to jak k Němcům, tak k Čechům. Nejlepšímu příteli Březinovi půjčuje peníze, pro lidi z městečka mele načerno mouku. Nelíbí se mu, že jeho mladší bratr Hans vstupuje do Hitlerjugend, a velice ho rozčilí Hansův odjezd na ruskou frontu. Nechová zášť ani vůči Židům, když se dozvídá, že jeho manželka Jana je napůl Židovka, nepřikládá tomu žádnou větší váhu. Po celou dobu se snaží chránit svého stárka Maška, jelikož je jeho nevlastní bratr. Tato skutečnost se ale divákovi vyjeví až v samotném závěru filmu. Ve vypjaté situaci se ukazuje jeho skutečný charakter. Deset lidských životů vykupuje svými rodinnými šperky, a dokonce raději dává v sázku svůj vlastní život, místo deseti životů nevinných českých lidí. I přes tuto svou obětavost, kterou místním obyvatelům prokazuje, končí jeho osud tragicky.

Hajný Karel Březina působí velmi pozitivně, snaží se každému pomoci. Kryje před Němci nepřítomnost dělníka Brichty na pile, bere si k sobě Maška po incidentu spojeném se zastřelením Hory. Ve chvíli, kdy má zabít německého vojáka, nejprve váhá, ale nakonec se zachová tak, jak mu velí rozum. Za manželku si bere Němku, se kterou se snaží o potomka, což se jim nejprve nedaří, Marta otěhotní až na konci filmu, kdy jí Březina ukryje před Čechy v lese. Jako jediný se na konci války při vyhánění německých obyvatel z městečka snaží pomoci celé Habermannově rodině, i když se od svých českých přátel dočkává jen urážek a výsměchu.

Manželka Augusta, Češka Jana Habermannová, žila po smrti matky v klášteře, kde byla pokřtěná. Že byl ale její otec Žid, zjišťuje až v samém závěru příběhu. Je proto poslána do koncentračního tábora i s dcerou Melisou. Jana je nejkrásnější žena v celém okolí a navíc má dobré srdce. Snaží se urovnávat vztahy mezi Augustem a jeho bratrem Hansem. Nejprve se za Hanse přimlouvá u sturmbahnführera Kozlowského, aby ho

⁵⁰ Viz Příloha č. 10

⁵¹ Habermannův mlýn [film], 2010.

neposílali na frontu. Poté Hanse dokonce zachraňuje z vlaku zraněných vojáků z východní fronty a ukrývá ho v chatě v lese, kam mu nosí jídlo a pečlivě se zde o něj stará. I přesto, že není Němka, je na konci filmu transportována i s dcerou Melisou do Německa.

Němka Marta Březinová je ženou českého hajného Karla Březiny. Je nešťastná kvůli tomu, že se jí nedaří otěhotnět. Je to právě ona, kdo upozorňuje Augusta Habermanna na židovského otce Jany. Pomáhá Janě při „únosu“ Hanse z vlaku zraněných vojáků mířících do německé nemocnice. Zpočátku se vzpírá Karlovi, když ji chce ukrýt před Čechy na začátku divokého odsunu Němců v lese, ale poté, možná i z důvodu jejího těhotenství, s Karlovým opatřením souhlasí.

Augustův mladší bratr Hans Habermann velmi obdivuje Hitlera za to, že chce povznést německý národ. V době příjezdu německých okupačních vojsk je nadšeně vítá a cítí radost z toho, že městečko, v němž žije, bude součástí Říše. Poté dokonce s hrdostí vstupuje do Hitlerjugend a hlásí se do wehrmachtu. Je poslán na ruskou frontu, odkud se ale vrací zraněný. Jeho švagrová Jana ho tajně ukrývá v chatě v lese. Hans to však vnímá jako dezerci a cítí se provinile. Zranění nohy z fronty se mu sice vyléčilo, ale do smrti už bude kulhat. Když si jednoho dne vyjde o berlích s Janou na procházku, je svědkem zastřelení dvou německých vojáků. Klade si za vinu, že on, přesvědčený Němec, je nepomstil. Nakonec je i Hans odvezen vlakem do Německa.

Herec Andrej Hryc popisuje postavu starosty Hanse Hartla v rozhovoru takto: *„Zdá se mi, že Jan Hartl je nejnegativnější postava v celém příběhu. Na začátku je starostou českého městečka v pohraničí a tehdy nevykazuje nějaké podstatné charakterové vady. Ty vyplynou až ve chvíli, když Němci obsadí Sudety a on se začne tvářit, že je Němec. Okamžitě začne okupantům oddaně sloužit a dokonce udá nevinnou ženu gestapu. A samozřejmě ve chvíli, kdy němečtí fašisti prohrávají válku, je první, kdo mává s ruskou vlajkou a horlivě začne mluvit rusky... Aktivně se podílel na vraždě hlavního hrdiny a zahlazení stop, i na odsunu Němců, i když sám byl největším přísluhovačem. Tedy stále je řeč o filmové postavě, je to přece jen do velké míry fikce, nevím, jak to bylo ve skutečnosti. Pro herce je tahle role úžasná příležitost, ale jako člověk je ta postava žumpa. Obávám se, že na území bývalého Československa bylo takových Hartlů hodně a obávám se, že právě tyto charaktery přežijí všecko.“*⁵²

Habermannův stárek Mašek je po celý film pod ochranou mlynáře. Když ho August Habermann přistihne, jak krade s kočím Antonem jeho dřevo, nevyhodí ho z práce, jak mu

⁵² Habermannův mlýn - rozhovor s herci, 2010.

radí manželka Jana, ale dokonce mu slíbí, že na to zapomene. Když se Kozlowski táže Habermanna, proč ve svém mlýně zaměstnává českého stárka, Habermann mu odpoví, že zde pracuje nejdéle ze všech. Gestapo Maška zatkne za ukrývání zbraní v lese a vyslýchá ho. Za této situace Mašek udává účetního Horu, pracujícího ve mlýně, který za to zaplatí životem. I tehdy se ho mlynář zastane a dohodne mu práci u svého přítele Březiny. Když ale Mašek jedoucí s Březinou na voze zastřelí jednoho německého vojáka, Habermann už mu nemá jak pomoci. V této chvíli se ho ujímá majitel lázní Václav Pospíchal. Důvod, proč ho mlynář po celou dobu takto chránil, však Mašek zjistí až na samém konci filmu od své matky Elišky. Dozvídá se, že je Augustův nevlastní bratr. Jelikož je konec války a oba právoplatní dědicové majetku Habermannových jsou Němci, Mašek si začne na jejich bohatství dělat nároky. To se mu však stane osudným. Chlapi z vesnice, kterým to ve své neopatrnosti řekne, ho oběsí na půdě.

Eliška Mašková je představena především jako milující matka, která chce pro svého syna jen to nejlepší. Ve filmu je patrná ale i její přetvářka vůči Habermannovým. Na začátku se člověku může zdát jako příkladná hospodyně, které nejvíce záleží na blahu svých pánů. Na konci však vykrádá se svým synem jejich sejf a vyzrazuje mu své tajemství. Mašek je totiž synem starého pana Habermanna. Na konci příběhu je to právě ona, kdo je příčinou smrti svého syna. Modlíci se pod jeho oběšeným tělem nazývá Janu německou kurvou.

Němec, sturmbahnführer Kurt Kozlowski, se může jevit jako krutý a vypočítavý, ale ve své podstatě to je velmi zásadová osoba. Neuznává nic, co je české. Jediná osoba, která přiláká jeho pozornost, je Češka Jana Habermannová, manželka mlynáře. Avšak když zjistí, že je národností Židovka, nemilosrdně ji posílá do koncentračního tábora i s dcerou Melisou. Obohacuje se na úkor Augusta, když s ním smlouvá o ceně českého života. August mu nabízí i svůj život, ale Kozlowski ho podvkráté odmítá. Na konci války se snaží zachránit si život a zajistit si klidnou budoucnost. Při svém odjezdu z lázní uvěří doporučení majitele Pospíchala jet přes les, avšak zde při výbuchu končí jeho život smrtí.

Majitele lázní Václava Pospíchala lze charakterizovat jako velmi vypočítavou postavu. Chce být zadobře s tím, kdo je zrovna v dané chvíli u moci, tudíž se na začátku podbízí Kozlowskému, ale i Habermannovi, kterého upozorňuje na německou razii a dává mu léky pro zraněného Hanse s příslibem mlčenlivosti. Nestydí se ani si vzít za tuto službu finanční obnos. Když se blíží konec války, z obavy před Čechy ukrývá u sebe Maška, stárka mlynáře Habermanna. Ten mu za tuto pomoc má dosvědčit, že stál na české straně. S přispěním Pospíchala je vlákán do pasti i samotný sturmbahnführer Kozlowski, který za

svoji důvěru zaplatí životem. V Pospíchalových lázních je nakonec spáleno i tělo mlynáře Habermanna.

4.2.1 Herci

Jelikož se jedná o česko-německo-rakouský koprodukční film, v hereckých rolích se objevují jak čeští, tak němečtí a rakouští herci. Je nutné dodat, že se režisér Juraj Herz při výběru herců držel i jejich národnostní příslušnosti, a tak role postav německé národnosti obsadil německými a rakouskými herci a naopak do rolí Čechů postavil české herce. V české verzi jsou potom herci mluvící německy nadabováni.⁵³

Hlavního hrdinu Augusta Habermanna ztvárnil německý filmový a divadelní herec Mark Waschke. Ten si mimo jiné také zahrál hlavní roli (Thomas Buddenbrook) ve filmovém dramatu Buddenbrooks (2008), které bylo natočené podle románu Thomase Manna. Myslím si, že filmový Habermann je přesně takový, jaký má být. Herec na plátně působí přívětivě, i v okamžiku, kdy udeří svoji filmovou manželku Hannah Herzsprung (Jana Habermannová), lze pozorovat jeho přemáhání se k tomuto činu. I zde za všech okolností ochraňuje svoji rodinu a snaží se pomoci lidem ze svého okolí. Mé pozornosti neunikla ani značná podoba herce Marka Waschkeho se skutečně žijící osobou Huberta Habermanna.⁵⁴

Dalším hojně se na plátně objevujícím tentokrát českým hercem světového formátu je Karel Roden, známý z mnoha českých i zahraničních filmů jako například Čtyři slunce, Alois Nebel, Lidice, Hlídač č. 47, Hellboy nebo z několika českých pohádek. Roden ve filmu Habermannův mlýn hraje postavu hajného Karla Březiny. Přestože ve většině filmů tento herec ztvárňuje negativní role, Habermannův mlýn je výjimkou. Podle mého soudu to působí nepřírozeně, a v některých situacích až komicky. Jeho filmovou manželku poté ztvárnila rakouská herečka Franziska Weiss (Marta Březinová). Ta je ve filmu zobrazena jako rázná žena s rychlým rozhodováním, což její postavě přidává na zajímavosti a důležitosti oproti knize, kde Marta Březinová působí spíše jako plachá a nevýrazná osoba.

Určitou výjimkou z výběru herců režiséra Juraje Herze je česká postava Jany Habermannové, manželky hlavního protagonisty Augusta Habermanna. Tuto roli si totiž zahrála německá herečka Hannah Herzsprung. U ní se jedná o stejný filmový přínos jako

⁵³ Mark Waschke (Martin Davídek), Ben Becker (Lukáš Hlavica), Hannah Herzsprung (Kateřina Lojdrová), Wilson G. Ochsenknecht (Vojtěch Kotek), Franziska Weiss (Anna Remková).

⁵⁴ Viz Příloha č. 11

u role Marty Březinové. Její postava nabývá ve filmu na dynamičnosti a více se zapojuje do dějových událostí.

Habermannova bratra Hanse ve filmu interpretoval mladý německý herec Wilson Gonzalez Ochsenknecht. Na začátku filmu na mě působil až odpudivě, a to díky svému nacistickému přesvědčení, radosti z příjezdu Němců a horlivému vstupu do Hitlerjugend a do německé armády. Avšak postupem času si získal moje sympatie, jelikož jsem s napětím pozorovala jeho nezlomnou vůli a vytrvalost v jeho ideologii. Podle mého názoru Wilson Gonzalez Ochsenknecht předvedl jeden z nejlepších hereckých výkonů v tomto filmu, a to i přes jeho nízký věk.

Dalším německým hercem, kterého můžeme ve filmu spatřit, a to v postavě nacisty sturmbahnführera Kurta Kozlowského, je Ben Becker. Vzhledově ho lze zařadit k typicky nordické rase, což bylo možná i jedním z kritérií pro tuto roli, které tedy Ben Becker ve všech okolnostech splňuje. Podle mého mínění do filmového příběhu vnáší určitou hru, prostřednictvím které nejprve divákovi dává naději na úspěšné a bezproblémové řešení konfliktu, ale vzápětí všechnu jeho víru v zažehnání tragédie podlamuje.

Stárka Maška a jeho matku Elišku si zahrála dvojice Radek Holub a Zuzana Kronerová. Na filmovém plátně také můžeme vidět slovenského herce Andreje Hryce, jenž se zde objevuje jako starosta městečka Eglau Hans Hartl. Filmovou roli majitele lázní Václava Pospíchala si zahrál známý český herec Jan Hrušínský. Mezi herce, kteří ztvárnili další filmové postavy Habermannova mlýna, patří Oldřich Kaiser, Martina Hudečková, Jaromír Dulava, Martin Stránský, Klára Cibulková, Martin Sitta nebo Zdeněk Braunschläger.

4.3 Kompozice

Kompozičně je film v podstatě stejný jako literární předloha. Prolíná se zde taktéž retrospektivní kompoziční postup s chronologickým. Tragicky působící situace, kdy Češi vyhání německé obyvatelstvo z jejich domovů, mezi nimi i zbytek rodiny Habermannových, je umístěna jak v úvodu filmu, tak na jeho konci. Dále už je celý příběh vyprávěn lineárně, avšak v určitých časových skocích, na které nás vždy upozorní titulek s datováním roku v jednotlivých obrazech. Konec filmu je pak shrnut na posledním záběru, kde si divák může přečíst závěr příběhu.

5 Porovnání

5.1 Nástin vztahů literatury a filmu

Film lze považovat za kombinaci verbálního a nonverbálního systému. Tento přístup se uplatňuje v sémiotice. Z toho vyplývá, že film můžeme označit jako smíšený komunikát, jelikož se zde objevují obrazy, souvislé akce a repliky jednotlivých filmových postav. Ve filmu se uplatňují různé druhy umění – divadlo, architektura, malířství, hudba a v neposlední řadě i literatura, která filmu propůjčuje svůj příběh, kompozici, promluvy postav a jazykové prostředky. Film se tedy s literaturou ztotožňuje v jedné zásadní věci – dovede stejně jako literatura vypravovat určitý příběh. Chceme-li však pochopit hlubší smysl filmového přepisu, je na místě přečíst si knihu, neboť četba toto porozumění výrazně zdokonalí.

Filmovou adaptaci literárního díla ze sémiotického hlediska nazýváme intersémiotickým překladem – překladem významů.⁵⁵ U takového překladu je důležité použití odpovídajících znaků, jejichž cílem je vytvoření čínorodé struktury. Spisovatelé využívají k vytvoření svých uměleckých děl slova, která čtenáři umožňují vytvoření si představy o autorem líčené události. Kdežto tvůrci filmu dávají přednost měnícím se filmovým obrazům, prostřednictvím kterých divákům ukazují smyslově konkrétní realitu. Právě díky této konkretizaci může pak docházet k problémům a odlišnostem ve filmovém přepisu. Na druhou stranu může film přejeté literární dílo i obohatit a to především o přímý kontakt s divákem, díky kterému jsou ovlivňovány všechny jeho smysly. Film na čtenáře působí jako iluze, prostřednictvím které vyvolává představu, že probíhající děj se odehrává v přítomnosti. V tomto ohledu se liší od románu, který je možno chápat jako vzpomínku na minulost. Nezdařená filmová adaptace však literární dílo nemůže nijak ohrozit. V nebezpečí se nacházejí spíše tvůrci filmu, neboť je na nich, aby se vypořádali s literární předlohou takovým způsobem, který vede k vytvoření kvalitního produktu. Nelze však tvrdit, že cestou vedoucí k úspěchu nutně musí být vytvoření osobitého, aktualizujícího či šokujícího snímku.

„Ideálně by měl být každý adaptátor s ambicí originálního výkladu schopen napsat nejprve samostatnou esej o zvolené předloze – v ní odůvodnit svou volbu, vyložit její smysl, co a proč pomine, co a proč dotvoří, na čem postaví významový posun vzhledem k současnosti apod.“⁵⁶

⁵⁵ MRAVCOVÁ, Marie. *Literatura ve filmu*, 1990, s. 10.

⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

Lze předpokládat, že s vývojem filmu a s technickou evolucí se zlepšuje umělecká kvalita filmových adaptací i možnost co nejpřesnějšího filmového přepisu literární předlohy.

5.2 Příběh

Již na samotném počátku můžeme zaznamenat značné rozdíly mezi filmovým a literárním zpracováním. V knize totiž děj začíná rokem 1938, a to narozením Habermannovy již druhé dcery Anny. Kdežto filmový začátek je zasazen už do roku 1937, kdy do Eglau přijíždí Habermannova budoucí manželka Jana (Herta), a poté následuje jejich svatba. Myslím si, že příčinou tohoto časového posunu by mohl být fakt, že filmové zpracování by mělo mít nějaký ten „začátek“ a vysvětlení toho, jak dané vztahy postav vznikly, aby si divák mohl prvotní situaci dobře představit. V knize nám totiž autor předkládá již dávno započatý děj událostí. Na tuto skutečnost pak navazují další odlišnosti.

Pro film je důležité i přesné ukotvení příběhu. V literárním díle se hovoří o bezejmenné vesnici poblíž města Šumperk. Film nás ale zavádí do městečka nesoucí název Eglau. Zde lze pozorovat rozdíl ovšem pouze v přesnosti označení a ve velikosti obce. Lokalizace zůstává však zachována.

Další, i když podle mého názoru ne tak podstatné, rozrůznění můžeme najít v místě, kdy Habermann zapíjí svoji právě narozenou dceru. Méně okázalou oslavu této události si můžeme přečíst na stránkách knihy, kde probíhá pouze ve dvou lidech, a to v přítomnosti Habermanna a jeho nejlepšího přítele Jana (Karla) Březiny. Naproti tomu film nabízí, podle mého mínění, klasické předčasné ukončení pracovní doby a zapíjení narozeného dítěte Habermanna jak s jeho zaměstnanci, tak s přáteli a rodinou. Při této šťastné události se ale všichni zúčastnění z rádiového přijímače dozvídají o připojení pohraničních území Československa k Německu. Kniha nám tuto informaci nabízí až mnohem dále v příběhu. Konkrétně se jedná o prostředí hospody. Zde se kvůli tomu na Habermannovu národnost vytváří určité narážky, v jejichž důsledku poté hospodu opouští. Ve filmové podobě je ale Habermann za těchto okolností českými obyvateli považován stále za jednoho z nich. Tuto diferenciaci bych přičetla tomu, že se tato skutečnost ve filmu objevuje již na jeho počátku, a tak by bylo na takovéto vyhocení situace ještě příliš brzy. Křtiny však následují již pouze na filmovém plátně, kde jsou narušeny příjezdem Německých okupantů.

Neshoda v porovnávání díla a filmu je patrná i v informovanosti Habermanna o krádežích na jeho pile. V různých zdrojích je mu poskytnuta různým člověkem, a to buď Karlem (Janem) Březinou – film, nebo Petrem (Hansem) Hartlem v knize. Různě je také

pohlíženo na trest čekající zloděje. V literárním díle je (Mašek) propuštěn z práce, kdežto ve filmu je mu odpuštěno. Tento rozdíl vyplývá ze skutečnosti, která se objevuje pouze ve filmové adaptaci. Zde totiž zloděj (Mašek) zaujímá roli nevlastního bratra mlynáře Habermanna, tudíž je pod jeho ochranou.

V obou nosičích je zaznamenáno sokolské cvičení místního spolku, ale pouze v knize mlynář August Habermann vyniká svými výkony nad ostatními cvičenci. Podle mého názoru chtěl tímto Urban umocnit Habermannovu převahu jak na poli duševním, tak na poli fyzické zdatnosti.

Další odchylka nastává ve chvíli, kdy se v knize August Habermann a Jan (Karel) Březina střetávají s třiceti německými ordnery. Nejenže ve filmu je vojáků o dost méně, ale nedochází ani na rozdíl od knihy k žádným větším zraněním, jelikož těmto dvěma mužům pomáhá výstřelem z pistole do vzduchu mlynářův účetní Hora. Po této události v publikaci teprve nastává doba příjezdu nacistických okupačních sil.

Do filmového zpracování bylo zakomponováno oproti knize navíc ještě několik menších digresí. Najdeme zde například německou razii ve mlýně, při které je stárek Mašek (v knize pouze dělník) obviněn z přechovávání zbraní v lese, nebo následný incident s protinacisticky namířenými letáky, kdy je kvůli udání Maška zastřelen účetní Hora. Jsou zde zřejmě proto, že účinkují jako gradační prvek pomoci, které se Maškovi dostává od svého nevlastního bratra mlynáře Augusta. Na druhé straně je zde ale opomíjena skutečnost, že tento odboj, jak ve své knize Josef Urban píše, byl čistě komunistický. Podle mého mínění je zakrývání tohoto faktu ve filmové adaptaci spíše tendenční.

Odlišnost můžeme najít i v situaci, za které přijíždí německý vlak se zraněnými vojáky z fronty. Kniha nám předkládá hrůzostrašnou první životní zkušenost Habermannových dcer se smrtí, kdežto filmovým úkolem této scény je dostat Hanse Habermanna zpátky domů do Eglau. Myslím si, že prostřednictvím této scény se do filmového příběhu dobře a relativně bez komplikací vkomponovává v knize neexistující postava Hanse Habermanna.

Prvek distinkce nelze přehlédnout ani tehdy, kdy Mašek zastřelí jednoho německého vojáka. V případě filmové interpretace je hajný Karel (Jan) Březina nucen druhého taktéž zabít, ale v knize druhý německý voják postřelí všechny zúčastněné, jen Maškovi se podaří utéct. V obou verzích je však incident vyzrazen, což vede k následným popravám deseti (ve filmu devíti) nevinných lidí z obce. Zde se obě dějové linie výrazně rozcházejí. Kniha čtenáři nabízí tragickou situaci dvou žen a osmi mužů, kteří jsou za kontroly a nadávek

nacistů nuceni si vykopat svůj vlastní hrob. Podle mého mínění je tato dech beroucí scéna z filmového zpracování vypuštěna, jelikož by se mohla jevit jako určité klišé. Proto je nejspíše nahrazena obrazem, pro někoho možná ne o mnoho mírnějším, ve kterém musí Habermannova rodina, včetně jejich dcery Melisy, popravě přihlížet. Z mého pohledu zde filmový tvůrce taktéž nechává prostor, aby se naplno projevil Habermannův charakter. Nejen že se snaží vykoupit české životy lidí svým majetkem, ale dokonce dvakrát nabízí svůj život za jejich. Tento moment bychom však v knize hledali marně.

Různí se i další osud hlavního viníka deseti lidských obětí Maška. Myslím si, že kniha chce zde poukázat hlavně na obětavost lesníka Jana (Karla) Březiny, který se k nikomu ani v nejtěžších chvílích neobrací zády. Kdežto film upřednostňuje vykreslení špatné povahy majitele lázní Václava Pospíchala (Jiří Pospíšil), jenž u sebe ukrývá Maška pouze z důvodu vlastního bezpečí po válce.

Velmi výrazně se liší i závěrečná pasáž příběhu. Ve filmové interpretaci je úplně vynecháno přepadení lesníka Jana (Václava) Březiny, stejně jako zabití jeho milovaného psa Haryho (Chucka). Podle mého názoru se v tomto ohledu film snaží ukázat sepjetí a nezměrné přátelství Březiny k Habermannově rodině, jelikož k této pohnutce už na svém konci nenechává příliš prostoru. Je zde totiž zcela vypuštěna celá část o Březinově hledání pravdy. Divák si ji může pouze přečíst na závěrečném obraze. Ani hlavní hrdina mlynář August Habermann zde není usmrčen stejným způsobem jako v knižní předloze. Ve filmu je nejprve fyzicky napadán a připevněn na mlýnské kolo, na kterém umírá, a teprve potom spálen v lázeňské kotli. Autor literárního díla však Habermanna nejprve nechá zbit a přivést do lázní, kde je pak zabit. Jeho tělo je rozčtvrceno a až poté spáleno v kotli. Podle mého mínění z hlediska typu zdroje nesou za vraždu mlynáře Habermanna hlavní zodpovědnost dvě různé osoby – Igor Mašek (kniha) a Hans Hartl (film).

5.3 Postavy

Patrné jsou i odlišnosti týkající se literárních a filmových postav. První rozdíl, kterého jsem při porovnávání všimla, je neshoda jmen nebo příjmení, někdy dokonce celého pojmenování, postav objevujících se v knize a postav vystupujících ve filmu.⁵⁷

Na jedné straně se ve filmovém zpracování objevuje navíc postava Hanse Habermanna, bratra mlynáře Augusta Habermanna. Na druhé straně zase ve filmu chybí

⁵⁷ Jan Březina (Karel Březina), Herta Habermannová (Jana Habermannová), Petr Hartl (Hans Hartl), Jiří Pospíšil (Václav Pospíchal), kočí Pazour (kočí Anton), Melita Habermannová (Melisa Habermannová), pes Hary (pes Chuck). *pozn. kniha (film)*.

poručík Götz, jedna z Habermannových dcer Anna nebo stárek Josef Huf, který je do značné míry nahrazen Maškem, představujícím v knize pouze dělníka.

Myslím si, že postava Hanse Habermanna filmové adaptaci dodává na dramatičnosti a zkvalitňuje dějovou zápletku, jelikož dává možnost většího projevu a charakterového přiblížení se divákovi jiné postavě, konkrétně Janě Habermannové. Ta se stává ve filmu zajímavější i z jiného důvodu. Hned na začátku se totiž dozvídáme z rodného listu o jejím židovském otci. Tato informace se pak osudně projevuje v pokračování celého dalšího filmového příběhu, v literárním ji však nenajdeme.

Poručík Götz byl snad vynechán z toho důvodu, že by ve filmovém zpracování bylo násilí až přespříliš.

Habermannova stárka Hufa jsem v knize považovala spíše za jednu z hlavních postav, a to zejména kvůli tomu, že je to vlastně on, kdo na konci odtajní záhadné zmizení mlynáře. V neposlední řadě mi přišel důležitý i kvůli jeho touze po Habermannově ženě Hertě a díky jeho následném konfliktu s ní (pokus o znásilnění). Povinností stárka se však ve filmu ujímá Mašek, a to pro své příbuzenské vztahy s Habermannovými. Nemusí zde být ani nic odtajněno, jelikož je divák přímým svědkem událostí. Snad tedy z hlediska těchto faktů bylo možné tuto postavu vypustit.

Jestli je filmový mlynář August Habermann otcem jednoho dítěte nebo dvou již podle mě nehraje žádnou významnou roli. Stejný případ můžeme spatřit také u manželů Březinových, kteří v knize žádné děti nemají. Ani zde není žádné zmínky o tom, že by o nějaké stáli. Kdežto ve filmové adaptaci po dítěti oba touží. Taktéž ve filmu chybí jakýkoliv náznak nějakého vřelejšího vztahu mezi Karlem (Janem) Březinou a jeho psem Chuckem (Harym).

Důležitější roli už zde hraje okolnost, že je Marta Březinová Němka, na rozdíl od literární předlohy, ve které je české národnosti. To přispívá ke gradaci napjaté situace na konci filmového příběhu, kdy navíc Marta zjišťuje, že se jí podařilo otěhotnět.

Děj filmu se ještě více zaplétá díky postavám Elišky Maškové a majitele lázní Václava Pospíchala (Jiřího Pospíšila), které v literárním díle zauímají vedlejší role, pro příběh zanedbatelné. Důležitost Elišky spočívá v jejím tajemství – její syn je nevlastním dítětem starého pana Habermanna. A hlavně v podílu na tragické smrti syna. U Václava Pospíchala je pak důležitý jeho charakter a spoluúčast na odstranění Němce Kozlowského.

5.4 Kompozice

Kompozice filmového zpracování se příliš neliší od samotné knihy. Film nám může nabídnout snad jen přesnější datace událostí, jelikož jsou letopočty vkládány do jednotlivých obrazů. Jediným větším rozdílem je pak samotný závěr příběhu, který se ve filmu neobjevuje ve hrané podobě, tak jako zbytek knihy, ale lze si jej pouze vyčíst z textu, který se v závěru objeví na filmovém plátně.

6 Konec války a my

Konec války v Československu znamenal něco jiného pro obyvatele německé národnosti, a něco jiného pro Čechy. České obyvatelstvo spatřovalo v konci války hlavně osvobození se od německé okupace, konec represí a ponižování, oproštění se od nacistického teroru, kdežto Němci prožívali tyto dny ve strachu. Často byli brutálně napadáni a vyháněni ze svých dosavadních domovů, dokonce docházelo i k jejich vraždění. Většina z nich přišla o svůj veškerý majetek. Ne jedna německá žena se při tomto „běsnění“ stala obětí znásilnění.

Zamyslíme-li se nad touto situací na konci druhé světové války, vystane nám na mysli několik otázek, na které se odpovědi hledají jen obtížně, nebo jsou při nejmenším sporné. Byl německý odsun v souladu se zákony? Měli Češi právo se na konci války takto násilně k Němcům chovat? Proč nezasáhly v tomto ohledu státní bezpečnostní orgány? Jak je možné, že za vraždy německých obyvatel nebyli mnozí potrestáni? Byli všichni Češi v otázce divokého odsunu zajedno? Měli by se Češi Němcům omluvit? Liší se nějakým způsobem pohled na tyto události v současné době oproti minulosti?

Mnozí si myslí, že za odsunem Němců stojí Benešovy dekrety, ale není tomu tak. Československé domácí zákonodárství nemělo k takovému opatření žádnou pravomoc. Vše se odehrálo na základě rozhodnutí vítězných mocností, které k tomuto opatření daly výslovné svolení. Benešovy dekrety pak přímo souvisí s konfiskací německého majetku a se ztrátou československého občanství pro Němce.

Podle mého názoru se ale Češi chovali při vysídlování německého obyvatelstva příliš krutě a nejednali v souladu s lidskými právy. Jejich hlavním cílem byla pomsta za válečné utrpení. Na druhou stranu je také nutno vidět chování Němců během válečného konfliktu, které bylo stejně nehumánní, a tudíž taktéž neomluvitelné. Navíc německá strana počty obětí odsunu, podle mého mínění nemístně, zveličuje. Ovšem je nutno připomenout, že z Československa byli vyhnáni i Němci, kteří odsuzovali nacismus, nebo se dokonce stali jeho obětí (němečtí Židé). V úvahu je možné brát i argument, jestli lze stavět do jedné roviny zločiny několika desítek nebo stovek jednotlivců a násilí, kterého se dopouštěl stát. Myslím si, že tuto situaci lze dobře charakterizovat příslovím „*Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.*“⁵⁸ Nad tímto problémem nelze vynést jednoznačné stanovisko, je podstatou celé řady diskuzí a polemik vedených mezi Čechy a Němci, ve kterých si každý národ brání svoji verzi historie.

⁵⁸ Bible, Tob 4,15.

Co se týká zásahu československých orgánů do událostí divokého odsunu, neuskutečnil se nejspíše z důvodu celkové dezorganizace státní správy válečnými událostmi. Samotnou situaci pak také ztěžovali Němci, kteří se nechtěli smířit s válečnou porážkou. Proti nim se v pohraničí objevovaly samozvané revoluční gardy, jejichž členové byli kolaboranti a lidé s pochybnou minulostí.

Nelze však tvrdit, že by veškerá česká veřejnost krutosti napáchané některými radikálně smýšlejícími spoluobčany schvalovala. Kritika takového nelidského počínání se objevovala jak bezprostředně po válce, tak již ve fázi divokého odsunu. Nezůstalo však pouze u slov. Byla zřízena posudková komise, která měla řešit zločiny související s divokým odsunem, dokonce bylo i několik viníků odsouzeno. Nicméně po únoru 1948 byly veškeré aktivity tykající se odsunu Němců zataveny. Toto téma se pak na scéně objevuje až v 60. letech, kdy se situace v Československu uvolnila. V srpnu 1968 následoval ovšem další zásah zvenčí a problematika odsunu Němců po druhé světové válce z Československa byla opět tabuizována. Od roku 1989 se pak téma odsunu objevuje nejen mezi českou inteligencí, jak tomu bylo doposud, ale i v oblasti široké veřejnosti. S historickým vývojem lze pozorovat i změnu v pohledu na tyto události. Do pozadí ustupuje nacionální cítění, které nechává volné pole působnosti studii průběhu transferu německého obyvatelstva a hledání historické pravdy.

Německá strana považuje odsun (vyhánění) Němců z Československa po druhé světové válce jako křivdu a dožaduje se omluvy ze strany české vlády a domáhá se zrušení Benešových dekretů. Myslím si, že Češi nejsou v tomto ohledu jediní, kdo by se měl omlouvat, jelikož nacisté se za druhé světové války dopouštěli na českém obyvatelstvu stejných, a možná ještě horších, krutostí.

Přestože si události války a jejího konce, konkrétně poválečného odsunu Němců, vyžádaly značné oběti na obou zúčastněných stranách, tedy jak na německé, tak na české, je nutné si uvědomit, že chtějí-li oba národy dospět v této oblasti k nějakému řešení, i když s ohledem na danou situaci kompromisnímu, měly by přehodnotit své dosavadní názory na tyto události. Podle mého mínění by Češi měli pohlížet na svoji minulost s menší měrou nacionalismu a Němci by měli více uvažovat o své vlastní pozici v tomto sporu.

Závěr

Cílem této práce bylo představit autora Josefa Urbana a jeho knihu Habermannův mlýn s odpovídající dobovou charakteristikou, dále pak přiblížení stejnojmenného filmu zpracovaného režisérem Jurajem Herzem, který byl natočen na základě literární předlohy. Nejpodstatnějším úkolem však bylo porovnání literární předlohy a filmu, popřípadě vytvoření si vlastního názoru na objevené rozdíly.

Josef Urban nevynikl pouze jako spisovatel, ale také reprezentoval Československo v letech 1988 – 1989 ve sjezdu na divoké vodě. Z toho pramení i témata jeho literárních prvotin. Jedná se o cestopisné knihy, které čerpají z jeho osobních zkušeností z vodáckých expedic téměř po celém světě. Až později se u něj objevila touha zaznamenat formou historického románu dějinné události týkající se konce druhé světové války, především poválečného odsunu Němců. Za obdivuhodné u tohoto autora považuji i skutečnost, že se nezaměřuje pouze na spisovatelskou dráhu, ale podílí se i na natáčení filmových adaptací jeho knih a dalších jiných filmů, a to jak námětem a scénářem, tak i určitým podílem na jejich režii. Dokonce založil se svým přítelem i samostatnou filmovou společnost DP Film se sídlem v Ostravě.

V této práci jsem dospěla k zjištění, že dobu, ve které vrcholí kniha i film Habermannův mlýn, je možno charakterizovat třemi historickými skutečnostmi, a to probíhajícím osvobozením Československa, česko-německými vztahy a s nimi spjatým „divokým“ odsunem německého obyvatelstva z našeho území. Podle mého názoru jsou právě vztahy mezi Čechy a Němci ústředním tématem obou uměleckých ztvárnění.

Myslím si, že literárnímu dílu dodává na tajuplnosti i fakt, že bylo sepsáno na základě skutečné události, což nabízí další možnosti reinterpretace. Ve skutečnosti totiž viník ani způsob vraždy mlynáře Habermanna není tak úplně jasný. V tomto ohledu je rozdíl patrný i mezi knihou a filmem. Kniha je napsaná velice poutavě bez jakýchkoliv dějových odboček, které by mohly narušovat dynamičnost díla. Pro představení si okolního prostředí nám mohou zcela dobře posloužit různé druhy popisů. Do příběhu pak můžeme být vtaženi prostřednictvím autorem používaného jazyka, který není skoupý na promluvy v němčině nebo na různé vrstvy slovní zásoby (dokonce se zde hojně využívá i vulgarismů).

Film využívá jiné výrazové prostředky než literatura. Jedná se totiž o audiovizuální záznam, který má velikou výhodu v tom, že divákovi může nabídnout smyslově konkrétní realitu působící na něj zejména z hlediska svojí přítomnosti. Není zde důležitá ani tak verbální stránka, jako stále měnící se filmové obrazy, kde zástupcem slova může být

například detailní záběr. Film však může mít kromě těchto výhod i jistý handicap. Je totiž na rozdíl od knihy omezen trváním daného děje. Proto čas od času filmový režiséri nějakou tu část příběhu vypustí, nebo si ji naopak přidají, což by podle jejich mínění mělo být zárukou většího úspěchu. Není tomu tak ale vždy. Co se týká výběru herců, režisér Juraj Herz mě mile potěšil svojí nominací do role jedné z hlavních postav, a to konkrétně obsazením německého herce Wilson Gonzalez Ochsenknecht v roli Hanse Habermanna.

Podle mého názoru na otázku Co je lepší, kniha nebo film? nelze jednoznačně odpovědět. Každá odpověď by totiž měla své pro a proti. Jako hlavní rozdíl mezi knihou a filmem spatřuji skutečnost, že kniha je na jednu stranu příběhově chudší nežli film, který je obohacen o spoustu dalších osudů jednotlivých postav, na druhou stranu však kniha daleko lépe vykresluje osobní vztahy mezi postavami a přírodní prostředí měnící se závisle na ročním období. Zajímalo mě také, jestli se porovnávaná umělecká díla liší nějak kompozičně. Ve velké části děje se však žádné výraznější změny nedočkáme, kromě lépe zakomponovaného označení, které má za úkol oznámit změnu právě probíhajícího roku, u filmového zpracování. Důležitý rozdíl pak nastává v samém závěru, kdy kniha vypráví události po Habermannově smrti chronologicky dál, kdežto film se omezuje pouze na kratičký text objevující se v posledním filmovém obraze, který nám ve dvou větách odhaluje celý závěr příběhu.

Myslím si, že se mi celkem podařilo naplnit stanovený cíl, který jsem si v úvodu zkoumání vytyčila. Zpracování této práce pro mě bylo velikým přínosem zejména z hlediska filmové teorie. Budu ráda, když moje analýza zaujme i jiné její čtenáře, popřípadě poslouží k dalšímu věnování se této problematice.

Resumé

The theme of my bachelor thesis is the comparison of the literary template with the film adaptation of the book whose name is the Habermann's Mill.

The thesis is divided into six chapters. The first chapter contains some data from author's life and the summary of his literary and film writings. The next one there is in brief described period of May 1945. There is defined life of the Czech and German people and relations among themselves at the end of the Second World War, the liberation of Czechoslovakia and wild expulsion of Germans. In this period these events are culminating as in the literary template as in the film adaptation. Next, both works, it means the book and the film, are analyzed in term of the story, characters and the composition of the work. The pivotal chapter consists of mutual comparison of the book and the film which also includes a theoretical section which outlines the issue of literature in film. All my work is finished my minor reflection different opinions on still a burning issue of the contemporary world: namely the question of the expulsion of Germans from former Czechoslovakia specifically from territory called Sudeten.

Použitá literatura a prameny

Vydané prameny

ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.

ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2.

BENEŠ, Zdeněk et al. *Téma: Odsun - Vertreibung: transfer Němců z Československa 1945-1947: informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách*. Praha: Pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo nakl. SPL - Práce ve spolupráci s nakl. Albra, 2002. ISBN 80-86490-21-1.

DOKOUPIL, Blahoslav. *Český historický román: 1945-1965*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987.

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4. vyd. Praha: Albatros, 2008. ISBN 978-80-00-02154-6.

KRČ, Eduard a ZBUDILOVÁ, Helena. *Úvod do teorie literatury: literární terminologie a analýza literárního díla*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-2903-8.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

MRAVCOVÁ, Marie. *Literatura ve filmu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-062-2.

STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9.

URBAN, Josef. *Habermannův mlýn*. 1. vyd. Opava: Grafis, 2001. ISBN 80-238-6063-1.

URBAN, Josef. *Habermannův mlýn*. 2. vyd. Ostrava: DP Film, 2010. ISBN: 978-802548100-4.

Film

Habermannův mlýn [film]. Directed by Juraj HERZ. Germany: ART-OKO Film GmbH & Co. Filmproduktions KG, 2010.

Elektronické zdroje

ROUBÍČKOVÁ, Zuzana. Josef Urban: Chtěl bych rehabilitovat název Sudety. *Knihcentrum revue* [online]. 2012, č. 3 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://www.knihcentrum-revue.cz/knihcentrum-revue-tisteny-casopis/knihcentrum-revue-c-3/josef-urban-chtel-bych-rehabilitovat-nazev-sudety.aspx>

UHLÁŘ, Břetislav. Je zajímavé hledat pravdu ve střeše Evropy. In *Moravskoslezský deník.cz* [online]. 15. 10. 2010 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/urbanuv-roman-se-stal-predlohou-herzova-20101015.html

Habermannův mlýn - rozhovor s herci. In: *Chytrá žena* [online]. 6. 10. 2010 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.chytrazena.cz/habermannuv-mlyn-rozhovor-s-herci-11596.html>

Juraj Herz a Karel Dirka hovoří o filmu Habermannův mlýn. In: *Velká Epocha* [online]. 16. 9. 2010 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.velkaepocha.sk/2010091614567/Juraj-Herz-a-Karel-Dirka-hovori-o-filmu-Habermannuv-mlyn.html>

Juraj Herz dokončuje Habermannův mlýn, snímek o odsunu Němců po válce. In: *Lidovky.cz* [online]. 6. 9. 2009 [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/juraj-herz-dokoncuje-habermannuv-mlyn-snimek-o-odsunu-nemcu-po-valce-1jf-/kultura.aspx?c=A090905_224139_ln_kultura_jk

Fotografie z internetu

Andrej Hryc ve filmu Habermannův mlýn. In: *Česká televize: ČT24* [online]. © 1996 – 2014 Česká televize [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/101429-herz-habermannuv-mlyn-byl-pro-me-povinnost/>

Ben Becker a Wilson Gonzales Ochsenknecht ve filmu Habermannův mlýn. In: *Česká televize: ČT24* [online]. © 1996 – 2014 Česká televize [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/101429-herz-habermannuv-mlyn-byl-pro-me-povinnost/>

Habermannův mlýn. In: *Kinobox.cz* [online]. © 2009 – 2014 VAC [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.kinobox.cz/film/38717-habermannuv-mlyn/fotogalerie/plakaty/foto_137107

Habermannův mlýn. In: *Květy* [online]. © 2014 Sanoma Media Praha s.r.o. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://kvety.kafe.cz/zaujalo-nas/2010/11/17/clanky/neverte-filmum-o-historii-lzou-ctete-nejvetsi-blaboly/>

Habermannův mlýn. In: *Moviezone: Největší filmový magazín* [online]. © 2000 – 2014 FILUTA [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://film.moviezone.cz/habermannuv-mlyn/recenze/>

Habermannův mlýn. In: *Novinky.cz* [online]. © 2003 – 2014 Borgis, a.s. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kultura/213413-premiery-habermannuv-mlyn-pirana-3d-i-na-cestech.html>

Habermannův mlýn. In: *RealFilm.cz* [online]. © 2009 – 2013 Charon Media s.r.o. [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: <http://magazin.realfilm.cz/2010/10/habermannuv-mlyn-2010/>

Habermannův mlýn, 2010. In: *Neviditelný pes: První český ryze internetový deník* [online]. © 2014 Neviditelný pes a MAFRA, a.s. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-boj-o-republiku-1918-1920-dk2-/p_spolecnost.aspx?c=A120326_102002_p_spolecnost_wag

Hubert Habermann. In: *Olomoucký deník.cz* [online]. © 2005 – 2014 VLTAVA-LABE PRESS, a.s. [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: http://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/habermannuv-mlyn-miri-do-kin-kdo-opravdu-vrazdil-u.html

Josef Urban, spisovatel a scenárista, se svým románem Habermannův mlýn. In: *Moravskoslezský deník.cz* [online]. © 2005 – 2014 VLTAVA-LABE PRESS, a.s. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/urbanuv-roman-se-stal-predlohou-herzova-20101015.html

Obaly knihy Habermannův mlýn. In: *Český rozhlas: Radio Praha* [online]. © 1996 – 2014 Český rozhlas [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/josef-urban-videt-historii-z-hlediska-individualni-zodpovednosti>

Ukázky z filmu Habermannův mlýn. In: *Blesk.cz: Biják* [online]. © 2001 – 2014 Ringier Axel Springer CZ a.s. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://bijak.blesk.cz/clanek/bijak-premiera-tydne/143263/habermannuv-mlyn-ukazuje-nejcernejsi-kapitolu-ve-vztazich-mezi-cechy-a-nemci.html>

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1

Josef Urban se svým románem Habermannův mlýn a se psem Buckem II

Příloha č. 2

Obaly knihy Habermannův mlýn (1. a 2. vydání)..... II

Příloha č. 3

Filmový plakát: Habermannův mlýn (česká verze) III

Příloha č. 4

Filmový plakát: Habermannův mlýn (německá verze)..... III

Příloha č. 5

Fotografie z filmu:

Karel Roden (Karel Březina) s Franziskou Weisz (Marta Březinová)..... IV

Příloha č. 6

Fotografie z filmu:

Hannah Herzsprung (Jana Habermannová) a Mark Waschke (August Habermann) IV

Příloha č. 7

Fotografie z filmu: Andrej Hryc (starosta Hans Hartl) V

Příloha č. 8

Fotografie z filmu:

Ben Becker (Kurt Kozlowski) a Wilson Gonzalez Ochsenknecht (Hans Habermann)..... V

Příloha č. 9

Fotografie z filmu: Radek Holub (Mašek) a Karel Roden (Karel Březina) VI

Příloha č. 10

Fotografie z filmu: Karel Roden (Karel Březina) a Oldřich Kaiser (Brichta)..... VI

Příloha č. 11

Hubert Habermann (skutečná osoba)..... VII

August Habermann (Mark Waschke) VII

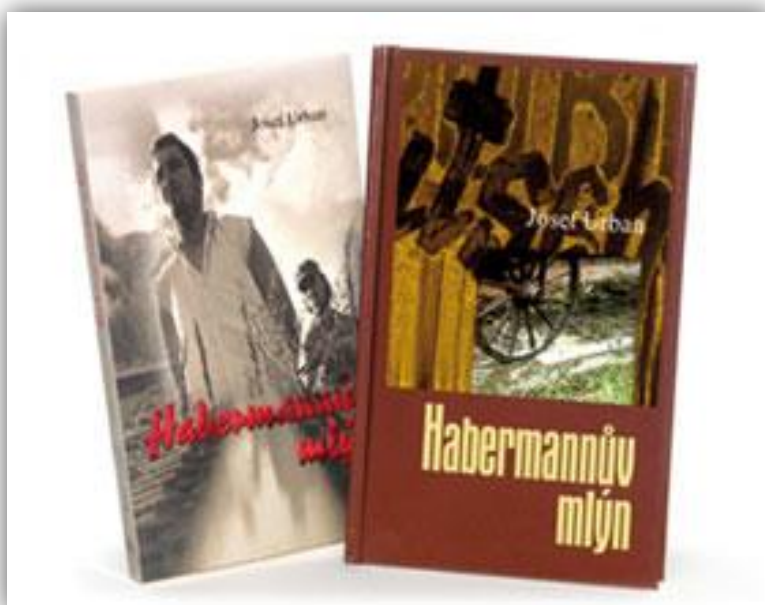
Příloha č. 1

Josef Urban se svým románem Habermannův mlýn a se psem Buckem¹

Příloha č. 2

Obaly knihy Habermannův mlýn (1. a 2. vydání)²

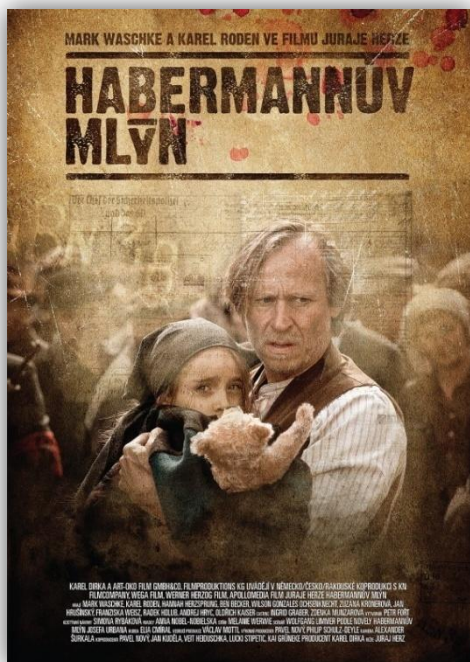

¹ *Moravskoslezský deník.cz* [online]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/urbanuv-roman-se-stal-predlohou-herzova-20101015.html. [cit. 2014-04-12].

² *Český rozhlas: Radio Praha* [online]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/josef-urban-videt-historii-z-hlediska-individualni-zodpovednosti>. [cit. 2014-04-12].

Příloha č. 3

Filmový plakát: *Habermannův mlýn (česká verze)*³

Příloha č. 4

Filmový plakát: *Habermannův mlýn (německá verze)*⁴

³ Kinobox.cz [online]. Dostupné z:

http://www.kinobox.cz/film/38717-habermannuv-mlyn/fotogalerie/plakaty/foto_137107. [cit. 2014-04-12].

⁴ Neviditelný pes: První český ryze internetový deník [online]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/hi-storie-boj-o-republiku-1918-1920-dk2-p_spolecnost.aspx?c=A120326_102002_p_spolecnost_wag. [cit. 2014-04-12].

Příloha č. 5

Fotografie z filmu: *Karel Roden (Karel Březina) s Franziskou Weisz (Marta Březinová)*⁵

Příloha č. 6

Fotografie z filmu: *Hannah Herzsprung (Jana Habermannová) a Mark Waschke (August Habermann)*⁶

⁵ *Moviezone: Největší filmový magazín* [online]. Dostupné z: <http://film.moviezone.cz/habermannuv-mlyn/recenze/>. [cit. 2014-04-12].

⁶ *Květy* [online]. Dostupné z: <http://kvety.kafe.cz/zaujalo-nas/2010/11/17/clanky/neverte-filmum-o-historii-lzou-ctete-nejvetsi-blaboly/>. [cit. 2014-04-12].

Příloha č. 7

Fotografie z filmu: *Andrej Hryc (starosta Hans Hartl)*⁷

Příloha č. 8

Fotografie z filmu: *Ben Becker (Kurt Kozłowski) a Wilson Gonzalez Ochsenknecht (Hans Habermann)*⁸

⁷ Česká televize: ČT24 [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/101429-herz-habermannuv-mlyn-byl-pro-me-povinnost/>. [cit. 2014-04-12].

⁸ Česká televize: ČT24 [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/101429-herz-habermannuv-mlyn-byl-pro-me-povinnost/>. [cit. 2014-04-12].

Příloha č. 9

Fotografie z filmu: *Radek Holub (Mašek) a Karel Roden (Karel Březina)*⁹

Příloha č. 10

Fotografie z filmu: *Karel Roden (Karel Březina) a Oldřich Kaiser (Brichta)*¹⁰

⁹ *Blesk.cz: Biják* [online]. Dostupné z: <http://bijak.blesk.cz/clanek/bijak-premiera-tydne/143263/habermannuv-mlyn-ukazuje-nejcernejsi-kapitolu-ve-vztazich-mezi-cechy-a-nemci.html>. [cit. 2014-04-12].

¹⁰ *Novinky.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/kultura/213413-premiery-habermannuv-mlyn-pirana-3d-i-na-cestech.html>. [cit. 2014-04-13].

Příloha č. 11

Hubert Habermann (skutečná osoba)¹¹

August Habermann (Mark Waschke)¹²

¹¹ *Olomoucký deník.cz* [online]. Dostupné z: http://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/habermannuv-mlyn-miri-do-kin-kdo-opravdu-vrazdil-u.html. [cit. 2014-04-13].

¹² *RealFilm.cz* [online]. Dostupné z: <http://magazin.realfilm.cz/2010/10/habermannuv-mlyn-2010/>. [cit. 2014-04-14].